

2010. NOVEMBER

XIV. ÉVFOLYAM / 11. SZÁM

ÖRÖKSÉG

M Ű E M L É K ■ R É G É S Z E T ■ M Ű T Á R G Y

Dombóvári várrom, Gólyavár (műemléki törzsszám: 6827)

Az Árpád-kor végén épült, majd a XVI. században reneszánsz stílusban felújított vár délkeleti sarkának emeletmagasságban álló maradványa. A képen jól látszik a romnak nevet adó hatalmas, sok-sok éves gólyafészek. A fényképet Müllner János készítette, 1910 és 1914 között.

(KÖH Fotótár ltsz.:003.797P, 16,2x22,2 cm, zselatinos ezüst nagyítás, jobb alsó sarkában szárazpecsét, kasírozott, kartonméret 25x33 cm)

(Írásunk a 26. oldalon)

Ugye, hazajárnak még a gólyák?

Az Örökségi novemberi számában **dr. Diószegi Lászlóval**, a Teleki László Alapítvány vezetőjével beszélgetünk a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség alapításának millenniuma alkalmából, az Országos Széchényi Könyvtárban megrendezett októberi konferenciáról, az alapítvány sorsáról, további útjáról, feladatairól **(4. oldal)**.

Az Erdély ezeréves püspöksége című tanácskozás megnyitó beszédében **dr. Tamási Judit** a határon túli műemlékekről szólva hangsúlyozta az épített örökség nemzetmegtartó szerepét. Ez nemcsak örökségszakmai, hanem nemzetpolitikai kérdés. S ebben a részvétel magyar állami feladat **(5. oldal)**.

Székesfehérvár belvárosában, a Rózsa utcában földszintes ház állt. A kis **lakóház középkori eredetét** kutatások igazolták, a műemléki védettség sem várattott magára. Az értékes falazat mégis megsemmisült **(8. oldal)**.

Sétára invitáljuk az olvasót. **Pécsett barangoltunk**, a megújult utcákon sétáltunk, megnéztük a Rákóczi út és a Jókai út találkozásánál a megelőző régészeti feltárást, amelynek nyomán nyilvánvalóvá vált, hogy a kutatási terület a római kori város központi terének, a forumnak a déli oldala. Láttuk Ferhád pasa dzsámijának egyre pusztuló maradványait. Jártunk a Zsolnay-mauzóleumnál és a manufaktúra területén, ahol gazdag gyűjteménnyel várja már az érdeklődőket a Sikorski-ház. **(12. oldal)**.

Nem is tudom... – írja **Nagy Gábor**, s ezúttal hozzászól, hogyan építsünk műemléket? Történetét 1826-ban kezdi, amikor kádfürdőt alakítottak ki a Nyár utcában, hogy aztán utóbb megépítsék a Continentál szállót... **(17. oldal)**.

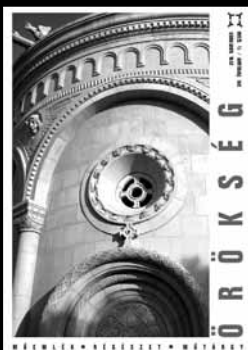
Az előző számban átfogóan szoltunk a Műemléki Kutató és Dokumentációs Központ kiemelt feladatáról a műemléki revíziós és műemlékjegyzék készítési munkáról. Kovács Klára és Kovács Gábor most a **Hajdú-Bihar megyei** tapasztalatokról beszél. **(18. oldal)**.

Dr. Buzinkay Péter részletes beszámoló ad az INTERPOL Bécsben megrendezett **regionális műkincs konferenciájáról**, amelyen Magyarországot képviselte. A tanácskozáson húsz előadás hangzott el a kulturális javakkal kapcsolatos folyamatokról és a bűnüldözési tapasztalatokról. **(21. oldal)**.

A településszintű védelem megvizsgálása, az eredmények számbavétele, a hiányosságok megvitatása volt a **népi építészeti tanácskozás** idei célja. A békesi rendezvényről, amely tizenhetedik volt a sorban Balassa M. Iván osztja meg az érdeklődőkkel gondolatait **(24. oldal)**.

A riportfotózás egyik első hazai művelőjeként vált ismertté a múlt század első évtizedeiben **Müllner János**. Most nem ebben a minőségében szolunk róla, KÖH fotótára ugyanis több mint hatszáz várfelvételeit őrzi. Ezekből nyílik kiállítás novemberben a Képzőművészeti Egyetemen **(26. oldal)**.

Tovább az úton	4
A nemzetmegtartó szerep	5
A pusztulás tanulságai	8
Barangolás Pécsett	12
Hogyan építsünk műemléket?	17
Műemléki revízió	
Hajdú-Biharban	18
Az INTERPOL és a műkincsek	21
Színe és fonákja	24
Váratat fényképező riporter	26
Mozaik	27

A címlapon:
Pécs, Zsolnay-mauzóleum
Fotó: Hack Róbert

A hátsó borítón: Gyulafehérvár,
Szent Mihály Székesegyház
Fotó: Kovács Olivér

ÖRÖKSÉG

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal folyóirata
www.koh.hu – ISSN 1786-7894

Felelős kiadó: dr. Tamási Judit mb. elnök

Szerkesztőbizottság: Bálint Mariann,
Bognár Gábor, Bugár-Mészáros Károly,
dr. Deme Péter (elnök),
Farbakyné Deklava Lilla, Lázár Gabriella,
Nagy Gábor, dr. Nagy Levente,
Özvegy Györgyi, Szűcs József, Turok Margit.

Főszerkesztő: Róna Katalin

A szerkesztőség címe:
1014 Budapest, Tánács Mihály utca 1.
Telefon: 225-4837, fax: 225-4855,
e-mail: orokseg@koh.hu

Laptervező: Lelkes Design Bt.,
e-mail: lelkes.peter@t-online.hu

Nyomdai kivitelezés: Mester Nyomda Kft.
Telefon: 455-5050

TOVÁBB AZ ÚTON

A GYULAFEHÉRVÁRI RÓMAI KATOLIKUS ÉRSEKSÉG ALAPÍTÁSÁNAK MILLENNIUMA ALKALMÁBÓL A „GYULAFEHÉRVÁRI SZENT MIHÁLY SZÉKESEGYHÁZ ÉS ÉRSEKI PALOTA RÉGÉSZETI ÉS ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETI KUTATÁSA ÉS HELYREÁLLÍTÁSA” CÍMMEL A TELEKI LÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY, A KÖH KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL KONFERENCIÁT SZERVEZETT. EHHEZ KAPCSOLÓDÓAN NYÍLT MEG A BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUMBAN AZ ERDÉLY EZERÉVES PÜSPÖKSÉGE CÍMŰ KIÁLLÍTÁS. AZ ALAPÍTVÁNY MÚLTJÁRÓL ÉS JELENÉRŐL, A VÁLLALT HIVATÁSRÓL ÉS FELADATRÓL BESZÉLGETÜNK DR. DIÓSZEGI LÁSZLÓ IGAZGATÓVAL.

RÓNA KATALIN

A Teleki Alapítvány három éve, mióta az akkori kormány egy tollvonással megszüntette, magánalapítványként folytatja a két évtizede megkezdett, s elismerésre méltóan komoly munkáját. Hogy is történt ez?

A Teleki Alapítványt 1990-ben a Magyarországi Tudománykutató Intézet jogutódaként hozta létre a kormány az új szemléletű tudomány-finanszírozás jegyében. Valójában 1986-tól foglalkoztak a szakemberek a Kárpát-medence térségének tudományos vizsgálatával, s erre az alapra épültek a kutatási programok.

Az alapítvány keretében működő tudományos intézet tudományos szervező, programbonyolító központként dolgozott, jelentős pályázati illetve kormányzati megbízásokat kapott. 1999-től 2006-ig dolgozott „A határon túli magyar épített örökség felmérése és megóvása” című programon.

Indentitástudatuk megerősítését, megőrzését is szolgáljuk

Az alapítvány nem csupán a költségvetési támogatásra építette működését, s jelentős ingatlanvagyonra tett szert, amelynek hozadéka alapvetően hozzájárult a kitűzött célok megvalósításához. Valószínűleg ezzel magyarázható a 2006-os szétválás. Ám akkor egyszeriben intézményi

hátter nélkül maradt mindaz a tudományos munka, a határon túli értékeket összefogó illetve támogató szerep, amit betöltött. 2007-ben sikerült magánalapítványként folytatni működésünket tökéletesen az eredeti célok szerint, de korlátozott körülmények között.

A magyar história úgy hozta, hogy az évszázadok során emelt történeti épületek jelentős része a határainkon túl van. Az alapítvány feladatkörében ezért is jelentős a műemlékvédelem szerepe.

Már 1994-ben részt vettünk az erdélyi inventarizációs programban, s valójában azóta folyamatosan dolgozunk együtt régészekkel, műemlékesekkel, restaurátorokkal, széleskörű a tudományos és szakmai kapcsolatrendszerünk. Rendkívül fontos ebben a közös munkában olyan szakemberek tudása és személyes jelenléte, mint Káldi Gyula, Sebestyén József, s mindazok, akikkel az anyaországból illetve a határon túlról együttműködünk. Ami a támogatást illeti 1998 és 2002 között volt a legmagasabb, 1999-ben elkülönítetten 150 milliót fordított a magyar állam felmérésre, feltárássra, megóvásra a határon túli területeken. Mi ennek a bonyolítóit voltunk, szoros együttműködésben a műemlékvédelmi utóbb örökségvédelmi hivatallal. Később a támogatás az újabb kormányok idején egyre csökkent, de a szerény összegnek is volt legalább valamiféle gesztus értéke, kifejezte,

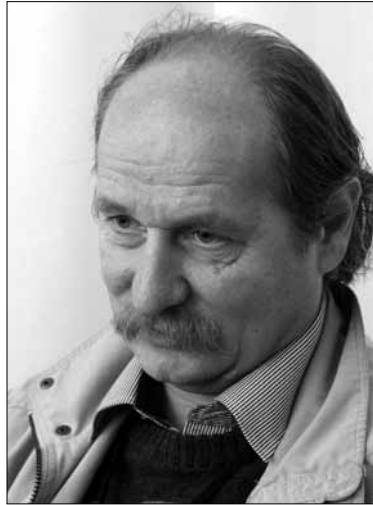
az anyaországnak fontos a műemlékek sorsa Erdélyben, a Felvidéken, Kárpátalján. Állammegóvási, restaurációs munkát több mint háromszáz épületen végeztünk, húsz műemlék teljeskörű felújításában vettünk részt. Legtöbbször a helyi közösségeknek semmilyen anyagi forrásuk nem volt, személyes közreműködésükkel, szakipari munkákkal tudtak csak hozzájárulni. Elsősorban falusi, döntően egyházi épületek felújításában értük el az igazi sikereket. Hiszen a helyi közösség mindenütt azonnal birtokba vehette és vette templomát. S az sem volt kétséges, hogy indentitástudatuk megerősítését, megőrzését is szolgáljuk. Kiemelkedő munkánk volt a huszti református templom helyreállítása: a lábazattól a toronysisakig, a Zsigmond korabeli freskók feltárási és restaurálásáig. Bizonyára lett volna szükség a segítségre világi épületeknél, udvarházaknál, kastélyoknál is, csakhogy a bizonytalan tulajdoni háttér, s a meghatározatlan funkció gát. A Kárpát-medence radikális gazdasági átalakulásában, ki tudja, mi történe egy kastéllyal, ki használná, használná-e egyáltalán valaki. Hiszen az épületet nem elég felújítani, el is kell tartani, működtetni kell. Amikor az alapítványt 2006-ban megszüntették, a határon túli műemlékvédelemre szánt, addigra arcpírítóan lecsökkentett támogatást, évi alig 60 millió forintot a Szülőföld Alapba sorolták. Ott viszont

nem szakemberek voltak a döntéshozók, ráadásul a kivitelezésnek sem volt szakmai felügyelete. Így fordulhatott elő, hogy Akliban „magyar állami támogatással” vertek le középkori falképeket.

A gyulafehérvári érsekség történeti szerepe Erdély életében, művelődéstörténetében is egyedülálló.

Ezért kiemelkedő jelentőségű a konferencia és a kiállítás.

Azt gondolom, komoly adósságot törlesztettünk, hiszen az érsekség millenniuma tavaly volt, akkoriban Magyarország nem figyelt erre. Most viszont a konferencián és a kiállításon komoly érdeklődés mellett mutathattuk meg azt az egy évtizedes munkát, régészeti feltárást, kutatást, felmérést, építészeti helyreállítást, restaurálást, amit a magyar és a román szakemberek együtt

Fotó: Hack Róbert

végeztek a magyar állam anyagi és a KÖH szakmai támogatásával.
S merre tovább?
Alapszinten tudtunk működni.

Magánalapítványként civil támogatással minimális helyreállítási munkákban, konferenciaszervezésben, ismeretterjesztő kiadványokban veszünk részt. A Megújuló örökség konferenciasorozat folytatódik, jövőre a Partiumban rendezzük meg tizenkettedik alkalommal. Balatonfűreden negyedszer tartunk majd tanácskozást, magyar, szlovák, lengyel együttműködésben a háttérregiók műemlékeiről.

S úgy érzem, most már nemcsak a mi elszántságunk, de erős politikai akarat is van arra, hogy tovább haladhassunk az eredetileg megkezdett úton. Programjaink megvannak, tudományos és szakmai kapcsolataink élnek, a határon túli szakembergárda is tetterre kész, tehát minden esély adott arra, hogy folytassuk a munkát.

A NEMZETMEGTARTÓ SZEREP*

BEVEZETÉSÜL EGY MÁR-MÁR ELFELEDETT ESEMÉNYT SZERETNÉK FELIDÉZNI: 1990 FEBRUÁRJÁBAN AZ ORSZÁGOS MŰEMLEKI FELÜGYELŐSÉG – A KÖH JOGELŐDJE – ÉS AZ ÚJONNAN MEGALKULT HÁROMSZÉKI MŰEMLEKVÉDŐ CSOPORT KEZDEMÉNYEZÉSE NYOMÁN ROMÁNIAI MAGYAR ÉS MAGYARORSZÁGI SZAKEMBEREK TALÁLKOZTAK AZ AKKOR ÚJJÁSZERVEZŐDŐ ROMÁN MŰEMLEKVÉDELEM MEGBÍZOTT IRÁNYÍTÓIVAL.

DR. TAMÁSI JUDIT

E találkozót követően évente sor került a Kárpát-medencei műemlékvédők magyarországi találkozójára az OMF szervezésében kapcsolatépítés, tapasztalatátadás és szakmai továbbképzés céljából. Így kezdődött az a folyamat, amely aztán jóval túlnőtt a szakmai együttműködés keretein, és amelynek egyik fontos állomásához érkeztünk ma ennek a konferenciának a megrendezésével.

De nem szeretnék nagyon előre

szaladni az időben... Térjünk vissza az 1990-es évekhez, amikor a romániai intézményeket követően a szlovák és a magyar műemlékvédelmi hivatalok közt is újból létrejött a kapcsolat, majd az együttműködési megállapodás.

Az 1990-es évek közepétől a Kárpát-medencei együttműködés résztvevői már konkrét feladatok megoldására – pl. a gömöri középkori templomok falképeinek kutatására,

dokumentálásra és restaurálására – is vállalkoztak. E programok azonban 1999-ig komolyabb pénzeszközök határon túli örökségvédelmi célú felhasználását nem igényelték, vagy inkább fordítva: megfelelő anyagi és politikai támogatás nélkül érdemi feladatvállalásra nem is kerülhetett sor.

E tekintetben hozott minőségi és mennyiségi változást 1998-ban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisz-

tériumának megalakulása, és az ezzel összefüggésben megnyíló lehetőségek. A határon túli magyar kulturális örökség megőrzésének és helyreállításának támogatása ekkor vált elkötelezett szakemberek magánkezdeményezéséből a központi költségvetésből finanszírozott állami, kormányzati feladattá. Önálló előirányzat nyílt meg a kulturális tárca fejezetében, más minisztériumoknál is megjelentek ilyen vonatkozású előirányzatok, és a Nemzeti Örökség Program pályázati rendszerét is kiterjesztették a határon túlra. Az épített örökségre szervezett 11 milleniumi program 693 projektje közül 66 érintett határon túli magyar vonatkozású kulturális örökségi értéket.

E támogatási program egyik súlypontjaként, az Érsekség és az Országos Műemlékvédelmi Hivatal között 1999-ben létrejött együttműködési megállapodás keretében készült el a gyulafehérvári székesegyház kutatásának és helyreállításának komplex, 10 éves programterve. Mintaértékű megállapodásról volt szó, amely két nemzetmegtartó erő, az egyház és a kulturális örökség együttműködésére épült, lévén a gyulafehérvári az egyetlen olyan Szent István-i alapítású egyházmegyénk, amelynek még áll középkori épített öröksége.

A program eredményeként kialakult, illetve megerősödött az a helyi szakemberbázis – magyar értelmiség! –, amelynek munkája reményeim szerint a jövőben is meghatározó lesz a környező országok magyar vonatkozású örökségvédelmében. Nem segítyezés folyt tehát, hanem szerződéses együttműködés jött létre a támogatások határon túli felhasználóival.

Az első polgári kormány politikáját jellemző új, érték- és rendszerelvű megközelítési mód még a támogatásoknál is jobban tükröződött

a jogszabály-alkotásban. 2001. június 19-én ugyanis – emblematikus jelentőségű, hogy ugyanazon a napon – két olyan törvényt fogadott el a Magyar Országgyűlés, amely a kulturális örökségvédelmet a nemzetpolitika egyik eszközeként értelmezi. A 2001. évi LXII. törvény (a szomszédos államokban élő magyarokról) stratégiai tényezőként kezelte a kulturális örökséget: nemzetszervező, népességmegtartó erőként értékelte és állította a nemzetpolitikai cél szolgálatába. A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény pedig az első olyan magyarországi jogszabály, amely tételesen állami feladatként ismeri el a határon túli magyar kulturális örökség védelmét.

A 2002-t követő két kormányzati ciklusról nem szeretnék hosszabban szólni. Legyen most elég annak felidézése, hogy előbb a NÖP pályázati rendszer szűnt meg, majd az önálló előirányzat a kultúráért felelős tárca költségvetésében, végül a bonyolító Teleki László Alapítvány is. Így elmondható, hogy jelenleg a határon túli magyar örökség anyarszági támogatásának törvényben is rögzített kötelezettsége, mint állami feladat ellátatlan. Ezúton is biztosítani szeretném Önöket, hogy az általam vezetett hivatal mindent megtesz azért, hogy ez ne sokáig maradjon így.

Meggyőződésem ugyanis, hogy ma is és mindörökké érvényes az előző polgári kormány felismerése, hogy a magyarság esetében a kulturális – elsősorban az épített – örökség nemzetmegtartó szerepe különösen felértékelődik a trianoni határokon kívüli területeken, ahol az épített örökségi értékek „befelé” – az adott magyar nemzeti közösség számára – a nemzeti identitás bázisai, „kifelé” – a környező nemzetek, államok számára – a magyarság őshonos voltának időtálló bizonyítékai.

Kulturális örökségünk megőrzésének támogatása jótékony hatással lehet a határon túli magyar közösségek identitástudatának erősítésére, életminőségük javítására, valamint hozzájárul az ottani magyar értelmiség megizmosodásához. A határon túli magyar vonatkozású kulturális örökség megmentése és fenntartható fejlesztése nem csupán örökség-szakmai, hanem nemzetpolitikai kérdés: a határon túli magyar nemzetrészek szülőföldön való megmaradásának és gyarapodásának egyik záloga; s abban a részvétel magyar állami feladat.

A Kárpát-medencei demográfiai trendeket és politikai mozgásokat tekintve biztosra vehetjük, hogy az előbb említett stratégiai cél, amelynek szolgálatába kívántuk kívánjuk állítani a határon túli magyar kulturális örökség védelmét, hosszú távon is érvényes marad. Még a környező országok többségének uniós csatlakozása sem tette szükségtelenné, nélkülözhetővé a magyar állam egyoldalú támogatását, a korábbi támogatási gyakorlat felélesztését.

A határon túli magyar kulturális örökségre irányuló támogatási politika összetett célrendszerében az alábbi örökség-szakmai és társadalmi célok épülnek egymásra:

- a kulturális örökség fizikai értelemben vett állagmegóvása, értékeinek felmérése, dokumentálása
- a környező országok hivatalos szakmai szerveivel történő kapcsolat elmélyítése
- a környező országok magyar szakembereinek, szakmai vállalkozásainak, szervezeteinek támogatása, színvonalas munkához juttatása, egzisztenciális helyzetük javítása, a magyar értelmiség helybenmaradási esélyeinek növelése
- helyi aktivitás felkeltése, saját (anyagi, szellemi, fizikai) erőforrások mozgósítása

■ a támogatott műemléket tulajdonosként vagy eszmei értelemben birtokló közösség nemzeti identitásának erősítése, a szomszédos országok magyarságának a szülőföldjén való megtartása az örökségben rejlő gazdaságfejlesztési potenciál kiaknázásával

E célok elérése érdekében a magyar állam egyoldalú támogatása visszaállítandó, és forrásbázisa feltöltendő addig az összegig, amelynek célirányos és szakmailag megalapozott elköltésének lehetőségét az első polgári kormány támogatási gyakorlata már megalapozta.

Az örökségvédelemnek természetesen csatlakoznia kell a kormány egyéb, határon túli programjaihoz. Ehhez olyan döntéshozatali mechanizmus kialakítására kell törekedni, amely lehetővé teszi, hogy az örökségszakmai szempontok alapján összeállított támogatási listát a kormányzat össznézeti érdekeket szem előtt tartva súlyozza.

A kimondottan kulturális örökségi tárgyú támogatásokat az alábbi fő célokra javasolt felhasználni:

- örökségi értékek felmérése
- műemlékek állagmegóvása, őrzése
- műemlékek felújítása
- szakemberek képzése-továbbképzése
- az örökségi értékek közkinccsététele

A támogatási rendszer újraindítása során figyelembe veendő továbbá, hogy

- a helyreállításoknak a műemléki érteken túl tekintettel kell lenni a nemzetpolitikai szempontból kiemelt jelentőséggel bíró (egyházi, oktatási, kulturális) funkcióra is;
- a támogatások odaítélésekor nem lehet eltekinteni a tulajdonviszonyok vizsgálatától – csak megbízható magyar tulajdonos támogatható; és végül, de korántsem utolsósorban, hogy

■ a határon túli magyar szakmai és civil szervezetek, egyházak véleménye becsatornázódjon a döntéshozatalba.

A támogatásra érdemes örökségi értékek meghatározása és a támogatási program bonyolítása továbbra is szakmai koordinációt tesz szükségessé a kultúráért felelős tárca, illetve a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal égisze alatt. Az értékmentés-

A határon túli magyar vonatkozású kulturális örökség megmentése és fenntartható fejlesztése nem csupán örökségszakmai, hanem nemzetpolitikai kérdés.

értékmegőrzés folyamatának bizonyos elemeit – pl. a helyreállítást megelőző kutatást – ugyanis a műemlék-tulajdonosok még nem minden esetben ítélik meg valós jelentőségüknek megfelelően. A tulajdonosok közvetlen támogatása helyett csak a támogatásoknak a magyar állami örökségvédelmi intézményrendszeren történő „átfolytatása” garantálja a megfelelő szakmai kontrollt.

A támogatási struktúra szereplői az 1999-2006 közötti időszakban jól vizsgáztak, a köztük akkor kialakított munkamegosztás ismételten alkalmazható. Eszerint a kultúráért felelős tárca biztosítaná a költségvetési forrásokat és felhasználásuk ellenőrzését, a KÖH és az egyéb örökségvédelmi intézmények feladata lenne a szakmai előkészítés és felügyelet, sőt egyes operatív szakmai feladatok is, míg a bonyolítás és a program eredményeinek közzététele az újjáalapított Teleki László Alapítványé.

Annak érdekében, hogy kedvezően befolyásoljuk a határon túli magyar nemzetrészeket jellemző kedvezőtlen demográfiai és szociológiai trendeket, az ilyen jellegű támogatásokat egységes fejlesztéspolitikába szükséges rendezni. Egy – nevezzük így – határon túli magyar Széchenyi-tervvel a Magyar Köztársaság közvetett támogatást nyújthatna a határon túli magyar kulturális örökség megóvásához is, amennyiben ezek az örökségi értékek beépülnek a gazdaság-, vállalkozás-, kistérség-, vidékfejlesztési stb. programokba. Egy ilyen átfogó fejlesztéspolitika megtervezése természetesen már kívül áll a kulturális örökségvédelem eszközrendszerén és az előadó szakmai-szakmapolitikai kompetenciáján. Annyit azonban javaslatként mégis megkockáztatok, hogy az Új Széchenyi Terv határon túli moduljának gerincét képezhetnék az örökségalapú fejlesztések, így különösen

- a műemlék-helyreállítások támogatása
- a történeti települések rehabilitációja
- a magyar vonatkozású örökségi értékek tulajdonjogának rendezése
- a kulturális turizmus, ezen belül a magyar-magyar örökségi turizmus fejlesztése
- az anyaországi befektetések támogatása örökségi helyszíneken
- a magyar eredetű épített örökség megújítását célzó vállalkozások fejlesztése

Ezen célok megvalósításához ajánlom fel a szövetségemet a konferencia előadóinak és résztvevőinek éppúgy, mint minden érdekeltnek határon innen és túl – a nemzeti összefogás jegyében.

*Az Erdély ezeréves püspöksége konferencia megnyitó beszéde. Elhangzott 2010. október 11-én

A PUSZTULÁS TANULSÁGAI

A SZÉKESFEHÉRVÁRI RÓZSA UTCA 4. SZÁM ALATTI FÖLDSZINTES, UTCAI HOMLOKZATÁN EGYSZERŰ HISTORIZÁLÓ STÍLUSJEGYEKET MUTATÓ LAKÓHÁZ A BELVÁROS EGYIK KESKENY MELLÉKUTCÁJÁBAN ÁLLT, ÉSZAKI IRÁNYBÓL KÖZVETLENÜL SZEMBEN A KRALOVÁNSZKY ALÁN ÁLTAL KORÁBBAN FELTÁRT, XI. SZÁZADI SZENT KERESZT-TEMPLOM MARADVÁNYAIT REJTŐ, ÚJONNAN ÉPÜLT LAKÓHÁZZAL.¹

KNER MÁRTA – LŐVEI PÁL

Az épület műemléki vizsgálatára 1981-ben azért került sor, mert udvarán a homlokzati fal legalján egy élszedett kőfaragvány kisebb részlete látszott ki az udvari járószint földtakarása mögül. A kutatás során bebizonyosodott, hogy az épület magjának falazatai, az újabb nyílásoktól, a barokk pinceboltozattól és kisebb javításoktól, valamint az udvari részek egészen új, érték-telen lefedésétől eltekintve közép-

kori, nagyobb kövekből armírozás-szerűen kialakított falsarkokkal. Az élszedett kőfaragvány a pincelejárathoz az eredeti falazatban lévő, félköríves záródású, élszedett, középkori keretkövének bizonyult, ezenkívül élszedett keretkövű kis ablak maradványa is előkerült.

A földszint háromszatátú volt, szoba, konyha és egy nagyobb helyiség alkotta. Ez utóbbiban a fafödémeket eredetileg alátámasztó, keskeny, közép-

kori téglalából falazott két hevederív vállainak lefaragott nyomait tárta fel a falkutatás.² A vizsgálatok eredményeként a jelentős mértékben középkorinak bizonyult épület 1983-ban műemléki védelmet kapott, műemléki jelentőségű besorolással.

A Hivatal az 1990-es években a közvetlen életveszély elhárítására 3 millió forintot költött az ingatlanra, ám megfelelő tulajdonos hiányában az értékes épület állaga, műszaki állapota folyamatosan romlott. Végül 2002-ben egy befektető, aki 1997-ben vásárolta meg, több elutasított tervvariáció után olyan engedélyezési tervet készített, amely a középkori lakóház maradványainak helyreállításával és bemutatásával egy négylakásos új lakóépület megépítését tartalmazta. Az engedélyezési terv egy konzolos vasbeton szerkezettel kívánta elérni, hogy a középkori lakóház maradványai – terhelés nélkül – az új épületbe foglalva, bemutathatók lehessenek. Az építkezés megkezdődött, azonban egy bejelentés kapcsán megtartott helyszíni szemlén a Hivatal munkatársai a középkori lakóház falazatainak hűlt helyét találták, még a törmelékek sem voltak fellelhetők a helyszínen. Mindkét földszinti hosszófal megsemmisült, és a pince kőkerete is súlyos sérüléseket

szenvedett. (A bontás következtében ideiglenesen láthatóvá vált a Rózsa utca 2. keleti tűzfala. Ez eredetileg a lebontott épület nyugati zárófala volt, amelyet utóbb, a szomszédos ház építéskor saját tűzfalként használtak fel, oromzattal meg is emelve. A teljes falszakasz a pince és a földszint vonalában, az alapozástól a megemelésig összefüggő, egyszerre épült, a lebontott ház középkori falazataival azonos technikájú, középkori törtkőfalként jelent meg.) Az építtető és a kivitelező azzal védekezett, hogy a két főfal fedősorainak levételekor derült ki, a fal két féltéglakéreg közé öntött törmelékéből áll, kötési szerkezete hiányos, folyamatossága esetleges volt, a kitöltő törmelék kiomlott.

a középkori lakóház falazatainak hűlt helyét találták, még a törmelékek sem voltak fellelhetők a helyszínen. Mindkét földszinti hosszófal megsemmisült, és a pince kőkerete is súlyos sérüléseket szenvedett

Életveszély-elhárítására kellett a falazatot lebontani. Azt állították, a kérégfalak téglá- és kőanyagát deponálták, hogy utóbb visszaépítsék a falakat. Ezt azonban az eljárás későbbi szakaszában nem tudták bizonyítani. A pusztítás jogkövetkezményeként az építtetőt a KÖH első- és másodfokon 12 millió 500 ezer forint örökségvédelmi bírsággal sújtotta. A döntés indoka: a szakszerűtlen és erőszakos bontás következtében egyrészt megsemmisült a védett objektum ötven százaléka, valamint durva sérüléseket szenvedett az épület legértékesebb részleteit

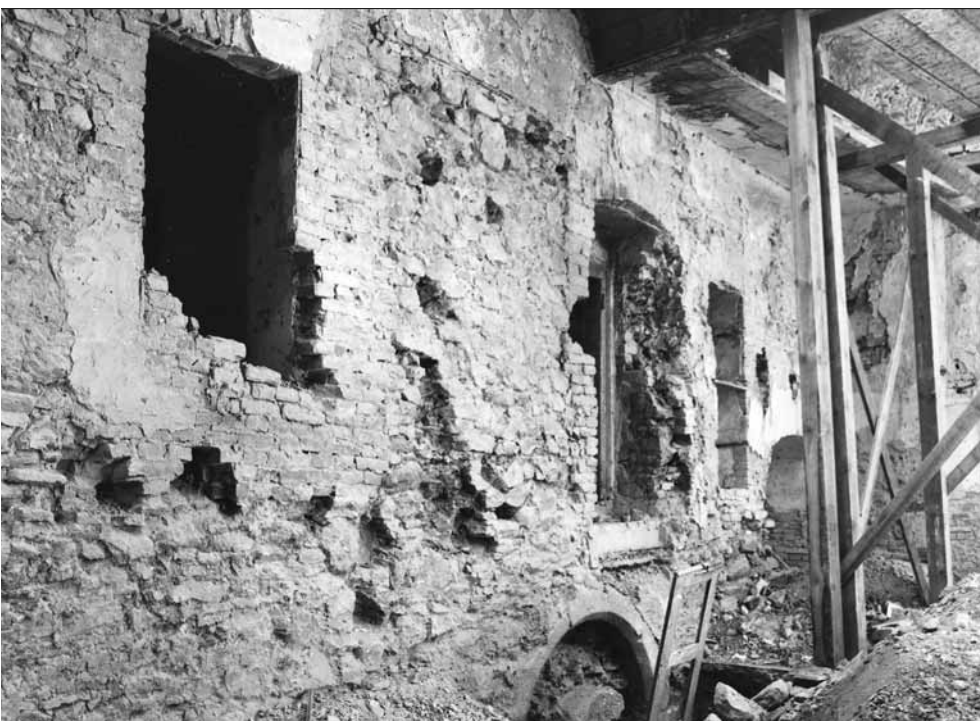

jelentő gótikus pincelejárati kőkeret. A döntés ellen az építtető keresetet terjesztett elő a Fővárosi Bíróságnál. Indítványára igazságügyi szakértői vizsgálatot rendeltek el, amely a falazat állapota miatt műszakilag igazoltnak állította be a bontást. Sor került helyszíni szemlére, tanú s az alperesi (hivatali) oldalról az épület művészettörténész kutatójának meghallgatására. Négy évig tartott a peres eljárás. Lezárultával a bíróság elutasította az építtető keresetét. Ítélete indoklásában kitért arra, hogy nem tudta értékelni és elfogadni a felperes előadását, amely szerint a „kutatók” nem támasztják a Rózsa utcai épület és a Szent Kereszt-templom egyidejűségét. Leszögezte, a hatóság a határozat meghozatalakor a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján járt el, ez a művészettörténész szakértő kutató nyilatkozata, szakvéleménye. Arról a nem várt körülményről, hogy a megkezdett bontás során veszélyhelyzet állt elő, az építtető nem tájékoztatta az örökségvédelmi

hatóságot, így az sem a falmaradvány veszélyessé válásáról, omlásáról, sem a bontás mértékének megállapításáról nem tudott dönteni. Így maga tette lehetetlenné, hogy a hatóság a váratlan körülményt figyelembe vehesse.

A felperes nem nyugodott bele a Fővárosi Bíróság döntésébe, és felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő a Legfelsőbb Bíróságnál. Ítéletében a Legfelsőbb Bíróság hangsúlyozta, hogy a felperes építtető az építési engedélytől eltért, a középkori lakóház falmaradványait az előírás ellenére nem őrizte meg. Az a körülmény – írja az ítélet indoklásában –, hogy az igazságügyi szakértői vélemény szerint a falak az építkezés során veszélyessé váltak, és ezért azokat le kellett bontani, nem jelenti azt, hogy a felperes az építési engedélyben meghatározott kötele-

◀ Az utcai bomlokzat a középkori törtkőfalba vágott, újkori nyílásokkal
▲ Középkori pince a barokk boltozattal

◀ Az udvari homlokzati fal a középkori pincebejárat feltárása közben;
Fotók: Lővei Pál (1981)

zetségétől jogkövetkezmények nélkül eltérhet. Egyetértett a Fővárosi Bíróság indokolásában foglaltakkal, mely szerint a felperes elmulasztva a hatóság tájékoztatását, nem tette lehetővé a bontás körülményeinek, módjának tisztázását. Ily módon a Fővárosi Bíróság ítéletét hatályában fenntartotta.

A Rózsa utca 4. sorsa a műemlékvédelem szempontjából egyhangúlag kedvező bírósági döntések ellenére nem sikertörténet, hiszen maga az épület túlnyomó részben elpusztult. Pusztulásának alapvető oka az volt, hogy az 1980-as évek elejétől kezdve a „stafétabotot” a városi tanácstól egymásnak sorra átadó tulajdonosok között egyetlen egy sem akadt, aki a műemlékké nyilvánított épület megmaradását akarta volna – mindenki a vágyott üres telek beépítését tűzte ki eredendően célul. Ennyiben sajnós mindennapi történnel állunk szemben, amely legfeljebb a viszonylag nagy összegű bírság megítélése okán érdemel egy leginkább jogi természetű hír-

adást. Ami miatt ennél bővebben is érdemes vele foglalkozni, az a bírósági eljárás során adódó – a műemlékvédelem céljainak és feladatainak világos megvilágítását lehetővé tevő – ritka szerencsés helyzet.

A Rózsa utcai épület kutatásán az akkori Országos Műemléki Felügyelőség erre kijelölt művészettörténese mellett a helyi múzeum régészei vettek – több alkalommal – részt.³ A résztvevők között mintegy másfél évtizeden át konszenzus volt a ház pincefalainak, pincelejáratainak, valamint földszinti falazatai egy részének középkori voltát illetően, amint azt a közzétett rövidebb-hosszabb tudományos közlemények és kutatási jelentések kivétel nélkül tükrözték, és a kormeghatározást a várostörténet is elfogadta.⁴

Az épület bontását végrehajtó tulajdonos minden jogi lehetőséget kihasználott annak érdekében, hogy a kiszabott bírság jogosságát megkérdőjelezze, és a fizetési kötelezettségtől megszabaduljon. Ennek során egy nagyon határozott, a meg-

bízója érdekeiért szakmailag mindent elkövető, felkészült, a műemléki és építészettörténeti kérdések megértésére is nagy hangsúlyt fektető ügyvéd állt mellette.

(Hangsúlyozni kell, mindketten a lehető legkorrektebben – mondhatni elismerésre méltóan – viselkedtek az egész folyamat során.) Az eljárás során megkérdőjelezték a maradványok középkori eredetét, és ezt alátámasztandó újabb régészeti vizsgálatokat végeztek. Ekkor a korábbi ásatásokat végző egyik régész meg is változtatta eredeti véleményét, és újkoriként határozta meg az épület falait. Egy másik, a kutatásokba már a bírósági eljárás idején bekapcsolódó kolléga a pince addigra már teljesen elpusztult, téglafalazatú dongaboltozatának, minden korábbi vélemény szerint is barokk kori (vagyis török kor utáni) építését egy, a köztudatba általa bevezetett „köpenyfal” tételezésével tartotta elképzelhetőnek. Amikor a pince utcai falmaradványát áttörve azonnal a talajjal találta magát szembe, az általa kigondolt, egymáshoz épített két párhuzamos falvonulat helyett, a boltozat barokk korából a fal vele egyidős voltára következtetett. A hiba az építéstechnikai módszerek nem kellő ismeretéből adódott: a barokk boltozatot ugyanis nem a középkori pincefal elé belülről épített, azt eltakaró „köpenyfal”-ra terhelték rá, hanem a középkori kőfalba utólag belebontva alakították ki a boltozat vízszintes felfekvési felületét („vállát”).

A közigazgatási per Fővárosi Bíróság előtt zajló szakaszában került sor az épületet 1981-ben kutató művészettörténész meghallgatására tanúként. A közel kétórás eljárás során a tulajdonos ügyvédje egész sor kérdést tett fel a fent említett köpeny-

falra vonatkozóan, a pincebejáratnak eredeti helyéről restaurálás céljából kibontott, valójában tökéletes állapotú középkori kőkeretének részleteiről, küszöbéről és küszöbszintjéről, a feltárások eredményeiről és ezek értékeléséről. A KÖH munkatársai az építészeti technikák, a régészeti módszerek, a tudományos terminus technikusok között jól eligazodó, felkészült „kételkedővel” találták magukat a tárgyaláson szembe. A tanúmeghallgatáson a feltett kérdésekre való részletes válaszadáson, a rajzi dokumentumok és a tárgyaláson helyben készült vázlatrajzok segítségével történt magyarázatokon kívül lehetőség adódott az úgy általánosabb tanulságainak bemutatására is. A tulajdonos és az ügyvéd tudományos megállapításokra vonatkozó kétségei, de akár az általuk megbízott régészszakutató egyébként preconcepción alapuló problémafelvetése alapvető emberi joga alapult, a kérdések feltevésének és a kételkedésnek a jogán – teljesen függetlenül attól, hogy a kérdések tárgyában laikusnak vagy szakembernek számítottak-e. Az általános emberi tudománynak magának is alapelve a kérdések és állítások újra és újra felvetése, vizsgálata, ellenőrzése, hiszen az újabb ismeretanyagok a rendszeres újragondolást elengedhetetlenné is teszik. Tudományos állítások valójában csak akkor tekinthetők valóban azoknak, ha világosan rögzítve vannak azok az alapfeltételek, bizonyítási eljárások, amelyek alapján vagy segítségével az állítások kimondására sor került, és amelyek újbóli vizsgálata esetén az állítások ellenőrizhetők. A matematikában az előre meghatározott axiómarendszerben megfogalmazott tételek bizonyítása rögzítésre, közlésre kerül, és bárki számára a bizonyítás újragondolható, reprodukálható. A Pithagoras-tétel esetében ez a bizonyítási reprodukálhatóság természetesen jóval nagyobb számú emberi közösség számára lehetsé-

ges, mint egy speciális áramlástan problémához felhasználható, különleges differenciálegyenletekre vonatkozó tétel vonatkozásában, de a lehetőség valójában ez utóbbi esetben is mindenki számára fennáll, legfeljebb megvalósításához először különleges tanulmányokra van szükség. A kísérleti természettudományok körében a bizonyíthatóság elve a kísérletek megismételhetőségét jelenti – ameddig a leírt fizikai vagy kémiai kísérletek nem reprodukálhatók más laboratóriumokban is, addig azok eredményeit a tudományos közvélemény nem tartja elfogadhatónak, és nem épít rá újabb vizsgálatokat és megállapításokat. A társadalomtudományokban a bizonyíthatóság, az újragondolás lehetősége ugyanígy igény, legfeljebb az alapok sokkal kevésbé adhatók meg teljességükben. Az emberi társadalom nem kevés – egyébként rendszeresen az improduktívitás vádjával megkérdőjelezett – intézménye éppen ezeknek az alapoknak az őrzésére szolgál, például a levéltárak, a múzeumok, a könyvtárak. A társadalomtudományok tudományos színvonalú közleményeiben a használt forrásbázist a jegyzetekben a szerzőknek meg is kell pontosan adniuk, hogy újra visszakereshetők legyenek a megfelelő intézményekben. A műemlékvédelem alapvetően ugyancsak a társadalomtudományok részét képezi, feladata éppen a kérdéses ügy kapcsán egészen jól körvonalazható is: alapvető feladata az emberiség építészete, építészettörténete és az épületek tartozékai forrásbázisának megőrzése, épületeknek egy meghatározott szempontrendszer alapján szakemberek együttműködése során védelemre érdemesként kiválasztott, a törvény erejével műemléki védettség alá helyezett körének megóvása az utókorra átörökítése útján. A megőrzés ebben az összefüggésben annak érdekében történik, hogy tudományos szempontból (természe-

tesen más szempontok is érvényesülnek a műemlékvédelemben) a tudományos tételek, feltevések, állítások újbóli végiggondolása, ellenőrzése biztosítható legyen.

A Rózsa utca 4. kutatási eredményeit tartalmazó tudományos dokumentáció ugyanúgy emberi produkció, mint minden más tudományos dokumentum, állításai ugyanúgy megkérdőjelezhetők, mint minden más közlemény eredményei. Ellenőrizhetőségének alapját maga az épület adta, amelyre vonatkozott. Készítőjének minden előzetes szándéka ellenére azonban a műemlék épület lebontásával a korábbi vizsgálatok eredménye, dokumentációja nem várt kanonizáción esett át: eredményeinek megkérdőjelezése a felperesek minden szándéka ellenére visszajára fordult, az 1981/1982-ben készített kutatási anyag az eljáró bíróságok számára a házra vonatkozó abszolút tudás letéteményesévé vált. Az „előbb bontani, utána kérdezni” módszere nemcsak a tudomány, de a jogszolgáltatás területén sem bizonyult nyerőnek.

1. Kralovánszky Alán: Székesfehérvár, Rózsa F. u. 3. XI. századi templom. Régészeti dokumentáció, 1970. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Tervtára, 25092. sz. dok.

2. A kutatási dokumentáció: Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Tervtára, 25796. sz. dok.; rövidebb-hosszabb összefoglaló beszámoló: Lóvei, Pál: Erforschung von Wohnhäusern in der Innenstadt von Stuhlweißenburg. Alba Regia XXIV. Székesfehérvár 1990. 73-81., ezen belül: 77, 79; Abb. 7; Lóvei Pál: Székesfehérvár, Rózsa u. 4. Magyar Műemlékvédelem X. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal évkönyve (1980-1990). [Budapest] 1996. 319.

3. Az 1986. évi régészeti feltárás ásatási naplója: KÖH Tervtár, 25797. sz. dok.; Fülöp Gyula: Székesfehérvár–Rózsa Ferenc u. 4. Régészeti Füzetek I. Ser. 1. No. 40. Budapest 1988. 119; Az 1991. évi leletmentés: Siklósi Gyula – Fülöp Gyula: Székesfehérvár, Rózsa u. 4. Régészeti Füzetek I. Ser. 1. No. 45. Budapest 1993. 96.

4. Siklósi, Gyula: Häuser im mittelalterlichen Székesfehérvár. In: Mittelalterlichen Häuser und Strassen in Mitteleuropa. Hrsg. von Font, Márta und Sándor, Mária (Varia Archaeologica Hungarica IX), Budapest – Pécs 2000. 164.; Siklósi, Gyula: Stadtgrundriß und Häuser im mittelalterlichen Székesfehérvár. In: Hausbau und Bauforschung in Ungarn (Jahrbuch für Hausforschung, Band 47). Marburg 2004. 54.

BARANGOLÁS PÉCSETT

SOPIANE, AZ ÓKORI PANNONIA VÁROSA, PÉCS VILÁGÖRÖKSÉGI SZÍNHELY, MEGÚJULÓ TEREK, UTCÁK, HÁZSOROK, ROHAMLÉPTEKKEL ALAKULÓ ZSOLNAY, VITÁK KERESZTTÜZÉBEN EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA – SOK SZÓ ESIK A BARANYAI SZÉKHELYRŐL. IDEJE RÁPILLANTANI, MI IS TÖRTÉNIK, MI AZ, AMI MÁRIS LÁTHATÓ, AMI MÉG VÁRAT MAGÁRA. SÉTÁNKON RÖMER KÁROLY IRODAVEZETŐ, GERE LÁSZLÓ KUTATÓ ÉS SZIGETVÁRI KÁROLY MŰEMLÉKI FELÜGYELŐ KALAUZOL.

RÓNA KATALIN

Egy ideje meglehetősen sok szó esik arról, hogy a Rákóczi út – Jókai utca saroktelken megelőző régészeti feltárást végeztek, s nem meglepésként, de nyilvánvalóvá vált, hogy a kutatási terület a római kori város központi terének (*forum* – amelyet három oldalról általában oszlopcsarnok vett körbe, s a negyedik oldalon bazilika emelkedett) déli oldala. Két éves munka során összesen 1232 négyzetmétert tártak fel az 1950 négyzetméter alapterületű telken. Ahogy *Tóth Zsolt*, a Janus Pannonius múzeum régésze írja „A római kori város területén ezidáig ezen feltáráson volt kimutatható a legtöbb építési periódus és így a leg-részletesebb kronológia is itt volt megalkotható... időkerete lényegében azonos a korábban megfigyelttel. A kezdetek a Kr. u. I. század végére – II. század elejére vezetnek vissza. „A város területén a legnagyobb arányú építkezések a IV. század elejére tehetőek... A megtalált bazilika, helyét illetően (forum déli oldala) szokványos, viszont mérete a város nagyságához és jelentőségéhez mérten monumentális, amelyhez emellett egyedi építészeti megoldások társultak....Az ásati terület tudományos jelentősége abban áll elsősorban, hogy itt részle-

Rómer Károly

tesen végigkövethető a város római kori története, amelyhez jelentős régészeti-építészeti emlékek társulnak. A Janus Pannonius Múzeum kezdeményezte a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a telken előkerült római kori régészeti emlékegyüttes műemlékké nyilvánítását.” **(A szomszédos telken álló intézmény, hídjáról nézzük a most fóliával letakart feltárt területet, máris itt a kérdés, vajon látható lesz-e ez valaha? Kétségtelenül minden sze-**

replőnek, a múzeumnak, az örökségvédelemnek, a városnak a bemutatás a törekvése. Ám, hogy miként dönt a beruházó, hiszen a jelenlegi törvényi szabályozás szerint a költségek rá hárulnak, bizonytalan. Bekövetkezhet még az is, ha nem születik megállapodás a bemutatásra, hogy megfelelő állagmegóvás mellett szükségszerűen visszatemetetti a megtalált emlékeket, s eláll a beruházástól. Ahogy a szakemberek megjegyzik, láttak már ilyet a városban, gondoljunk csak a Sopianae térre.)

– Ez nem lenne szerencsés megoldás – *magyarázza Rómer Károly* –, hiszen itt végre nemcsak, miként a gyönyörűen bemutatott Világörökségi helyszínen a holtak városa, hanem az élőké lenne látható, jól különválasztható a pogány-, majd a IV. század végén emelt ókeresztény bazilika. Hozzáteve ehhez azt is, hogy a pogány bazilika nem ugyanazt a szerepet töltötte be, mint az ókeresztény időszakban és a középkorban. A hétköznapi élet színtere volt. **(Vannak másféle történetek is. Csak néhány lépést kell tennünk a Király utca egyik keresztutcájában ahhoz, hogy drámai kép táruljon elénk: egy lebontott épület, melynek XIX. századi homlokzata**

még viszonylag épen áll, nyilvánvalóan a megőrzendő utcakép kedvéért, mellette ledöntött kerítés, s tátongó üresség, visszátólten, feltárt temetkezési hely, s a rendkívüli értékű épületmaradvány.)

– Itt állt egykoron a boszniai, majd budai pasa, Ferhád dzsámija – mutatja Gere László –, 1663-ban Evlia Cselebi azt írta, hogy a dzsámi szép, de kevesen látogatják, minaréja nagyon magas és ólomtetesű, a dzsámihoz fürdő és derviskolostor is tartozik. A dzsámit és környékét utóbb a domonkosok szerezték meg, katolikus templommá alakították át. Déltre temető volt. Jelentős részét feltártuk, s XVIII. századi temetkezéseket találtunk. A dzsámi külső oldalhossza 7 ölet, míg belső átmérője 5 ölet tett ki. Ezeket az adatokat Német Béla Fölsinger Mátyás 1785. évi felméréséből tudta.

▼ A római kori város feltárása

Az alaprajz nem változott egész 1786-ig, a rend felosztásáig, ezután a telket a város ház helyekké osztotta fel, és árverésen értékesítette. Pusztulása ekkor kezdődött. Az elfeledett dzsámit 1903-ban Német Béla fedezte fel újra. Kutatásának biztató kezdetei után sokáig nem történt semmi. Gerő Győző 1984-ben, s 1987-ben a külső homlokzatok kutatási eredményei alapján úgy vélte, pontosan kiserkeszthető a dzsámi alaprajza. Ami a földszinti ablakok helyzetét illeti a 2004. illetve 2008. évi kutatások valóban igazolták az általa feltételezett földszinti nyíláskiosztást. A még álló falak felső része gyakorlatilag nem jelentett új kutatást, hiszen a dzsámi ezen része mindig is látható volt a XIX. századi épület padlásterében. Fordulatot a dzsámi elbontott részeinek alapfeltárása hozott. A nem várt meglepetést a XVIII. századnak vélt oldalkápolnák jelentették. Ezeknek elvileg határozott

Gere László

falelválással kellett volna csatlakozni a dzsámi falaihoz. Azonban ennek nyoma sem volt, sőt anyagukban, falazási technikájukban is mindenben megegyeztek a dzsámi főfalival. A kősorok mindenütt szabályos kötésben voltak; ami egyértelműen

◀ Király utca 8.
▶ Ferbád pasa dzsámijának pusztuló maradványai

bizonyítja a három épületrész egykorúságát. A hazai török építészetben eddig egyedülálló alaprajzi formát mutató dzsámit ismertünk meg. Sajnos a két, 2 méter belső méretű oldalhelyiség magasságát nem ismerjük. Nem tudjuk, volt-e közvetlen kapcsolatuk a dzsámi főterével. A XVIII. századi alaprajzon jelölt nyílások egy része minden bizonnyal eredeti. Közvetlen adatunk ugyan nincs, de valószínű, hogy ezeknek a kis helyiségeknek félnyereg tetőzete lehetett, aminek gerincmagassága a tambur aljánál biztosan nem volt magasabb. Nem szokványos az ÉNy-i fal aszimmetrikus nyílásrendszere sem, amely egyértelműen bizonyítja, hogy az ajtó és a nyugati ablak között a XVIII. századi alaprajzon ábrázolt lépcső a dzsámihoz tartozott. Az ajtókávéból induló lépcső a karzatra vezetett, onnét egy ajtón át lehetett bemenni a minaretbe; azt az ÉNy-i fal ezen részének 45 fokos síkváltása egyértelműen bizonyítja. A pécsi dzsámi legközelebbi analógiája a Ferhád építette banjalukai dzsámi.

– Eddig nagyvonalakban a történet. S most pathhelyzet van – *ezt már Rómer Károly mondja.* – Az ingatlan jelenlegi tulajdonosa ugyanis társasházat akart ide építeni, ám megoldatlan telekegyesítési probléma lehetetlenné teszi az engedélyezést. Hiába végeztette el a feltárást, legalábbis a mostani szakaszig, nem tudunk továbblépni, a feltárt rom pusztul, nekünk nincs más eszünk, mint legalább állag megóvásra kötelezéseket adunk ki. Ettől azonban a rendkívül értékes emlék még tovább romlik. Alighanem itt is csak állami beavatkozás segíthetne. **(A régmúltból térjünk vissza a közelebbi múlthoz, s a jelenhez. A Káptalan utcában megyünk, a szépen felújított homlokzatok az utób-**

bi esztendő kétségtelenül sikeres munkáját jelzik.)

– A város 60 millió forintot pályázattal meg homlokzat felújításra – *meséli az irodavezető* –, s a vélemények szerint ezzel 250 milliót mozdított meg, hiszen olyan épületek homlokzata is megszépült, amelyek pályáztak, de nem nyertek el támogatást. Sorra kerültek házak a Ferencesek utcájában éppúgy, mint az Irgalmasokban, a Király utcában. S végül a „miért éppen így?” vitái után úgy látszik, megszokták, megszerették a helyiek a Széchenyi teret is, a visszaállított Piac tér alakzattal. Másfajta térélményt ad. Az más, s feltétlenül vitatható kérdés, hogy végül a nagyközönség számára láthatóan semmilyen módon nincs jele a Szent Bertalan templomnak, amelynek középkori maradványaira letek. Kétségtelen, ahhoz kevés volt a megelt emlék, hogy igazán bemutatható

legyen. Az alaprajzi megjelenítés burkolatban is problematikus. Ez látjuk a Kossuth téren, ahol nagyon nehezen értelmezhető a városfal, illetve a középkori házak bemutatása a burkolatban, minden magyarázat nélkül. **(Viszont a sok vita és probléma után a Kossuth téri parkolóban mégiscsak sikerült láttatni az építkezéskor előkerült középkori pincét.)** – Elképzelhető lehetett volna, de akár ezután is lehetséges egy iparművészeti alkotás, akár egy kvázi terepasztalon – *tér vissza egy mondatra a Szent Bertalan templom bemutatásának lehetőségéhez Gere László.*

(A Káptalan utcán haladva az irodavezető kollégái munkáját dicséri, kiemelten Czeglédyné Levárdy Henriett, akinek az építészeti helyreállításokban, a színeken döntő szerepe volt. S abban is, hogy a Papnövelde utcában a megyeházához épített üveg-fém szárny, a most

átadott Nagy Kiállítótér nem nyúlik ki az épületből a jelenleginél jobban. Pedig a fogadótér, amelynek kívülről, s belülről még nyilvánvalóbban „éke” a gépészeti berendezés, alighanem ellenézésre adhat még okot. Nem beszélve a régi épület leszorított tereiről, a szerencsére csak belülről és nem véglegesen eltakart ablakokról. Most pedig irány a Zsolnay-negyed.)

– Először a mauzóleumhoz menjünk fel – *vezet Szigetvári Krisztián* –. Közel járunk a befejezéshez, szinte az utolsó simításokat végzik a kápolnán. Nem úgy a gyártelepen, ott még gőzerővel folynak a munkák. A Zöld ház, ahogy a pécsiek emlegetik, a „Dozsó”, Zsolnay Vilmos fiának, Miklósnak egykori lakóháza nem sokára várja új lakóját, a Bóbita Bábszínházat. Ez lesz a családi negyed központja, tetején már jól látható az eredetivel tökéletesen meg egyező színű mázas cserép. Átadták

Szigetvári Krisztián

a kétségtelenül szépen megújult és tökéletes funkciót kapott Sikorski-házat, amelyet annakidején Zsolnay Júlia férje, a lengyel származású építész (a mauzóleum is az ő nevéhez fűződik) alakított üzemcsarnokból lakóházzá. Ma ez az épület ad helyet a Gyugyi-gyűjteménynek.

(Az Egyetemi negyednél most emelkedő épület az sejteti, itt minden talpalatnyi helyet ki akarnak használni. S kérdés, vajon mi marad az egykorvolt kert szépségéből, abból a régmúlt időből, amikor szobrokban és hatalmas, díszes Zsolnay-vázákban gyönyörködhetek a parkban járók.)

– Új és új épületek születtek, ahogy nőtt a család, ahogy terebélyesedett a gyár. De az biztos, a Zsolnayak mindig őrizték angol parkjukat, ápolták, gazdagították a botanikus kertet, amely egyben a gyár referencia bemutatótere is volt – *jegyzi meg a központi épület ablakából kitekintve Rómer Károly* –. A kert beépítése, ilymódon eltüntetése a múlt század ötvenes éveiben kezdődött, s most folytatódik, ahelyett, hogy ezeket elbontanák, még újabbak épülnek, s nem látszik, hogy a parkot lényegesnek tekintenék az építetők. – Nagyon fontos, hogy a gyárterüle-

ten lévő huszonkét védett épület megújul fokozatosan. Ez volt számunkra az elsődleges szempont. Az 1500 négyzetméteres, újonnan épített Pécsi Galéria átadásához közeledik – *tetején sétálva, s az alacsony mellvéden díszítő Zsolnay csempéket nézve Szigetvári*

Krisztián azt mondja –, a tervek szerint itt fű lesz és szabad tér – talán pótol valamit az elveszett kertből.

▼ *A Sikorski-báz a Zsolnay-gyár területén; Fotók: Hack Róbert*

Hogyan építsünk MŰEMLÉKET?

NAGY GÁBOR

A történet valamikor 1826-ban kezdődött. A Nyár utca 7. szám alatt kádfürdőt alakítottak ki, majd 1873-ban a Dohány utca és Nyár utca sarkán megépült a Continentál szálló. Ezt követően 1897-ben a Klauzál utca 6. szám alatt Hungária „vasfürdő” létesült. A láncszemek 1907-ben álltak össze, mikor is a Ringer testvérek (egyikük Réthelyi Miklós miniszter úr nagyapja) nemcsak a fürdőket vásárolták meg, de a Dohány utca felé is terjeszkedni kívántak. A 44. számú házat lebontották, és szűk körű pályázatot hirdettek az új fürdő és uszodacentrum tervezésére. A pályázat első díját Ágoston Emil nyerte el, és 1909-re felépült a Dohány utcában az új világvárosi fürdő, amely összeköttetésben állt a Nyár utcai kád- és a Klauzál utcai gőzfürdővel. A megvalósult terv boltozatos uszodaterével, mozgatható üvegtetőjével, Európa akkori leghosszabb úszócsarnokával, márvány és üvegmozaik burkolataival, a Charles R. Mackintosh hatását mutató nagyszerű homlokzatával Budapest egyik legkiemelkedőbb későszecessziós épületét eredményezte. A 30-as években az uszoda megszünt, helyén filmszínház épült, lejtős nézőtérrel, galériával és erkélyekkel. A II. világháborút viszonylag szerencsésen átvészelte az épület, az ötvenes-hatvanas években mozinak, színháznak használták. A nyolcvanas években a fürdő és a szálló épületrészei még egészen jó állapotban voltak, de a kilencvenes évek elején történt privatizálás után az épületen megjelentek a romlás virágai, és egyre inkább szárbá szökkentek.

A Felügyelet 15 éve javasolta védeésre az épületet, de az akkori Védetté Nyilvánítsi Bizottság, közismerten a VNYB, nem tartotta erre érdemesnek. Aztán 2005-ben a Belső-Erzsébetvárosi védekek során mégiscsak műemlék lett az épület, de ekkorra már csak az utcai traktus és a homlokzat maradt meg.

2006-ban a lepusztult területre lakóház funkcióval terv készült. Az egyébként színvonalas elképzelés, ami ugyancsak a fürdő utcai traktusával számolt és nem utalt az eredeti beépítés jellegére, mondhatnánk szerencsére, a szomszédok fellebbezése miatt megghiúsult.

2008-ban új tulajdonos új funkcióval állt elő: legyen szálloda. Az új tervezővel, Hegedűs Péterrel (Petur Stúdió Bt.) vissza lehetett hozni az épület eredeti lényegét, lelkét, a csarnokteret. Az egykori fürdőbejárat helyén léphetünk be a szállodába. A megmaradt utcai traktust Vékony Péter tervei szerint állították helyre. Ezt követően három pillérszakasznyi hosszúságban visszaépítették a mozaikdíszes pillérek, fölöttük a domborműves tondókkal és a színes üveghomlokzattal, Bor Ferenc művészettörténész irányításával. A csarnok további részére a tér arányait körvonalazó beton-szerkezet emlékeztet. Az új szállodai szárnyak a központi térhez kétoldalt csatlakoznak, egy-egy belső udvart közrefogva. Az utcai homlokzatok az Ágoston-féle homlokzat kiugró kötőmbjeit idézik.

Az épület másfél év alatt elkészült, ami után jöhetett az átadás és a szakmai véleményezés. A szigorú szemű szakértők kis toporgás után, mert tetszeni tetszik, de mégsem

az igazi, meg is a mondták.

– Nem jó a mozaikos pillér és a festett gerenda csatlakozása... Pedig hát ez ilyen volt. Vagy lehet, hogy az eredeti sem volt jó? Lehet ilyet mondani?

– Egy halk sikoly: de hát itt belül semmi sem eredeti... Csak pontosan olyan.

– Különleges a lépcsőházi korlátoknál az alumínium használata, de a kivitel gyenge... Csak ennél rosszabb sose legyen.

– Túlságosan élénkek a színek, avagy minden túlságosan új... Na, de a ma már műemlék épületeket annak idején nem újnak építették?

Bizonyára ott bujkál gondolatainkban az a sztereotípiá, hogy történelmileg szélfúttá hazánkban a műemlékek jelentős része rom vagy romos.

Ezért a kialakult általános nézet az, hogy az az épület műemlék, amelyik romos. De ez nem természetes dolog, mint a véraláfutás sem, ami azért idővel legalább fölcsívódik. Mert ami új, azt nem is látjuk igazi műemléknek. Ezért aztán a felújításoknál tanácsos a műemléki púder használata, a patina és az antikolt cserép. Szerencsére a tulajdonos csak abban gondolkodott, hogy az elhelyezhető legnagyobb szobaszám mellett legyen egy olyan tér, amely különlegességet és jellegzetességet ad az épületnek. Megérezte, hogy a műemlék, az épület öröksége jelentős gazdasági tényező is lehet.

És talán az sem ártana, ha a hivatalosan kategorikus vélemény adott esetben differenciáltabb, nem megengedőbb, de teljesebb lenne.

Nem is tudom, mondják, műemléket nem lehet építeni. Az lesz.

De ha egyszer már volt?

MŰEMLEKI REVÍZIÓ HAJDÚ-BIHARBAN

A HAJDÚ-BIHAR MEGYEI MŰEMLEKJEGYZÉK ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁLATAI A 2009-2010-ES ÉVBEN ZAJLOTTAK. AZ 1998-AS REVÍZIÓS ADATLAPOK AKTUALIZÁLÁSAKOR, AZ ÚJ VÉDÉSEK KIVÉTELÉVEL, MINDEN OBJEKTUMOT ÚJRA HELYSZÍNELTÜNK. A MUNKA SORÁN VILÁGOSSÁ VÁLT A REVÍZIÓS MUNKÁT MEGHALADÓ HATÓSÁGI ADATOK TISZTÁZÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE, A NYILVÁNTARTÁSI IRODÁVAL EGYÜTTMŰKÖDÉSSEN. EMELLETT TÖREKEDTÜNK A MŰEMLEKILEG ÉRTÉKES, DE BIZONYTALAN STÁTUSZÚ OBJEKTUMOK NYILVÁNTARTÁSBA VÉTELÉRE IS.

KOVÁCS KLÁRA, KOVÁCS GÁBOR

A műemlékek helyszíni szemléje 2009 nyarán fejeződött be, azóta az adatok rendezése, ellenőrzése és egyeztetése folyik. Mindez feszített munkatempót és ebből következően bizonyos kompromisszumokat kívánt, illetve hangsúlyeltolódásokat eredményezett. Ez utóbbiak közül a leglényegesebb a tudományos szempontok háttérbe szorulása a hatósági adategyeztetés mögött. Az elsődleges cél a Hivatal nyilvántartásának aktualizálása a helyszín ismeretében. Ennek következtében a korábbi évek revíziós munkáitól a hajdú-bihari több lényeges szempontból is eltért. A fő hangsúly a védeltséget kimondó joganyagok és a nyilvántartási kartonok vizsgálatával a hatósági adatok pontosítására került, ami a műemléki védelem alatt álló ingatlanok pontos meghatározásával tulajdonképpen a Hivatal hatáskörének megállapítását irányozta elő. Hamar kiderült azonban, hogy mindez a régebbi védekek esetében jogértelmezés nélkül nem lehetséges,

a feladat túlmutat a revíziót végző munkatársak kompetenciáján. Ezért olyan objektumlistát állítottunk össze, amely a Nyilvántartási Irodától (NyI) kapott, aktualizált adatokon alapult¹, és ezt módosítva, kiegészítve tartalmazza a joganyagban nevesített műemlékeket aktuális helyrajzi adataikkal. A tudományos szempontok figyelembevételével felvettük azokat a műemléki szempontból értékes épületeket is, amelyek történetileg a védett műemlékekhez tartoznak (pl. kastélyhoz tartozó magtár, parasztházhoz tartozó góré stb.), akkor is, ha védeltségük nem egyértelmű. Az értékelésükhöz, illetve jogi státuszuk meghatározásához szükséges adatokat összegyűjtöttük.

A hatósági adatgyűjtés mellett megtörtént az épületek leírása és történetük rövid összefoglalása is a szakirodalom, illetve a helyszíni tapasztalatok alapján. A szűkre szabott határidők miatt azonban a revíziós adatlapok részletező leírásait az új

műemlékjegyzékek tömör épületeleírásaival kellett helyettesítenünk, és a részletek megörökítését a bőséges fényképes dokumentációra bíztuk (kb. 12 ezer fotó készült).

A NYILVÁNTARTÁS AKTUALIZÁLÁSA

Nem új keletű az a törekvés, hogy a műemléki nyilvántartás a földhivataltól eltérően ne telkeken, hanem a műemlékvédelem természetének megfelelő egységeken, tehát *objektumokon*² alapuló adatbázis legyen. Így volt már az 1990-es években elkezdett műemléki revízió során, és megjelent a műemlékjegyzékek új sorozatában is. Ezt követően Hajdú-Biharban is: az egy törzsszámon nyilvántartásba vett műemlékeket több objektumból álló, összetartozó, hierarchikus struktúráként írtuk le. Hogy a történetileg összetartozó objektumok közül melyekre vonatkozik védelem és melyek-

re nem, az a védetté nyilvánító jogszabálytól és annak mindenkori jogi környezetétől függ. A műemlékállomány objektumokra bontásával nemcsak a védett értékek váltak átláthatóbbakká (mivel pontosan meghatároztuk, melyik telken mi áll), hanem új objektumok is bekerültek a műemlékvédelem látókörébe. Szisztematikus inventarizációt csak a védett műemlékekhez kapcsolódóan végeztünk, ami a védett értékhez szorosan tartozó objektumok (pl. a kastélyhoz tartozó istálló) leltárba vételét jelenti.

Feltüntetjük ugyanakkor azokat az objektumokat is, amelyek a műemlék telkén állnak, és bár nem tartoznak szorosan a védett épülethez, műemléki értékkel bírnak.

Jól szemléltethetjük a korábbi nyilvántartás hiányosságait és ellentmondásait, valamint a műemléki értékeknek a revízió alapján kialakított hierarchikus rendszerét és annak kategóriáit az álmosdi református templom (törzsszám: 10056) példájával.

Az 14443/1987-es OMF-határozatban a nevesített műemléki érték

„ref. templom és lelkészlak”.

Az 1990-ben kiadott műemlékjegyzék így említi: „Ref. templom, középkori eredetű, 13–14. sz. átépítve 1805-ben és 1822–24 között.

Kőrítőfal, 16. sz. Lelkészlak, 18. sz.”

A műemlékhez került tehát még a kőrítőfal is, noha ennek védelméről a jegyzékben is feltüntetett határozat nem szól. A nyilvántartás adatbázisában egy harmadik változatot találtunk: csak a Református templom szerepel benne. A helyszíni szemle alapján a következő rendszer szerint rendeztük el az objektumokat:

Megnevezés	Státusz	Magyarázat
Református templom és lelkészlak		<i>Az együttest összefoglaló elem.</i>
Református templom	Műemléki védelem	<i>A műemlékegyüttes védetté nyilvánító joganyagban nevesített eleme. (A NyI adatbázisában egyedül ez a tétel szerepelt.)</i>
Református lelkészlak	Műemléki védelem	<i>A műemlékegyüttes védetté nyilvánító joganyagban nevesített eleme.</i>
Református templom és lelkészlak kőrítőfala és épímenyei	Revízió során feltárt (a műemlékhez kapcsolódó) érték	<i>Nem nevesített, de a műemlékhez történeti szempontból kapcsolódó, értékes objektum.</i>
Világháborús emlék	Inventarizált örökségi érték	<i>Nem nevesített, és a műemlékhez szorosan nem kapcsolódó, de annak telkén álló, értékes objektum.</i>

Mіндеzt nem a megszokott revíziós adatlapokon rögzítettük, hanem abban a táblázatban, amelyet a NyI adott át. Ugyanitt módosítottuk a helyrajzi adatokat is.

Álmosd példáján is látszik, hogy a revíziós munka nemcsak pontosítást jelentett, hanem bizonyos szempontból az emlékek mennyiségi bővülését is eredményezte. Mint ismert, a NyI munkatársai elkezdték a védett tételek (törzsszámok) objektumokra bontását, de mivel ezt csak a helyszín ismeretében lehet hitelesen elvégezni, szükségszerűen ez a revízió feladata volt. A „gyarapítás” mértéke nehezen meghatározható, mert a kategóriák rendszere bonyolult, sok átfedés van közöttük. Hogy mégis érzékelhető legyen, érdemes megnézni,

hány objektum szerepelt eddig a nyilvántartásban, és hány szerepel a most véglegesítés alatt álló táblázatunkban. Ez az arány 234:389. A bővülés (155) tehát olyan objektumok megkülönböztetését jelenti, amelyek védelem alatt állnak;³ történetileg védett műemlékhez tartoznak, de védettségük kérdéses;⁴ illetve történetileg nem tartoznak védett műemlékhez⁵.

Hangsúlyozni kell, hogy az objektumszám ilyen mértékű növekedése csak nyilvántartási szempontból tekinthető bővülésnek: ami eddig egy tételként szerepelt, az mostantól a valóságnak megfelelően több elemből álló együttes lesz. Ezeknek az elemeknek (objektumoknak) a nagy része a műemlékhez történetileg szorosan kapcsolódó (pl. mag-

tár, istálló stb.), épület, amiről azonban nem volt tudomásunk. Ezekről a revízió során feltárt értékekről a legtöbb esetben valószínűleg egyedileg kell eldönteni, a védelem mindenkori jogi környezetének ismeretében, hogy mi tekinthető védettnek és mi nem. Ezt előkészítendő megpróbáltuk összegyűjteni a lehető legtöbb adatot.

TUDOMÁNYOS SZEMPONT

Az idő rövidsége miatt alapos kutatásra nem volt lehetőségünk. A megyében nem készült műemléki topográfia, a helytörténeti szakirodalom sok elavult, téves adatot tartalmaz, amelyek nem voltak összhangban a helyszínen tapasztaltakkal.

Tudományos vagy kutatási dokumentációk kis számban találhatóak a Hivatal Tervtárában, ezért a legtöbb esetben a revizorok saját megfigyeléseikre voltak kénytelenek támaszkodni. Ehhez nagy segítséget jelentettek a történeti térképek, ám ezeket csak kivételes esetekben volt módunk tanulmányozni, a levéltári kutatás ugyanis nem képezi a revíziós munka részét. Debrecen esetében tettünk egyedül kivételt, itt ugyanis a gazdag műemlékállomány⁶ megkívánta a beható tanulmányozást, elsősorban a történeti térképek vizsgálatát. A debreceni kutatások során Virányi Zsolt műemléki

felügyelő rendelkezésünkre bocsátott saját gyűjtése (archív ábrázolások, tudósítások stb.) jelentette a kiindulási alapot. Az egyes műemlékek történetének rövid összefoglalását Papp József várostörténész útmutatásai alapján, majd az ő korrekcióit figyelembe véve készítettük el. Segítségüket ezúton is köszönjük. Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy a debreceni műemlékek történeti vizsgálata befejeződött volna. Ellenkezőleg: úgy gondoljuk, éppen a műemlékjegyzék összeállítása jelenthet kiindulópontot a kiterjedt topográfiai kutatáshoz, mely nem korlátozódik egyes épületekre vonatkozó, elszigetelt adatgyűjtésre, hanem annak során alkalom nyílna az épületállomány szemléletére összefüggéseiben. Az adatok jelenlegi feldolgozottságukban rámutatnak a problémákra, ellentmondásokra, és sejtetik, hogy a korábban rögzült és hagyományozott adatok felülvizsgálandók.

A revízió során gyűjtött adatok rendszerezése és ellenőrzése folyamatban van, folyamatosan egyeztetünk a Hivatal Észak-Alföldi Irodájának debreceni munkatársaival, akik eddig is segítettek munkánkat. Az így ellenőrzött adatokat a NyI-val újra egyeztetni kell. Valószínűleg e munkafázisok után is sok kérdés marad tisztázatlan. Ezek esetében jogászai állásfoglalásra lesz szükség, mely vagy típusonként, vagy egyedi-leg kezeli a korábbi védések hiányosságaiból eredő problémákat. Ezzel párhuzamosan szükség szerint megindulhatnak a törlési, illetve védelmi eljárások. Ez utóbbiak első lépésben már érvényes műemléki védettségek kiterjesztését, rendezését, pontosítását kell, hogy jelentse. Hajdú-Bihar megye kis számú védett épületállománya jól áttekinthető, könnyen kezelhető, ezért jó esély van rá, hogy az egyedi és területi műemléki védettségek rendezése az előbb említett eszközökkel,

◀ *Bakonszeg, Hunyadi utca 138. (M11071)*

egységes szemlélet szerint, belátható időn belül megtörténjen. A műemlékjegyzék szerkesztésének kérdése természetesen attól függ, hogy milyen szerepet szánunk neki. Ettől függően lehet elkezdni a jegyzék összeállítását, majd a szerkesztést.

Hajdú-Bihar megye műemlékeinek bejárását a Kutatási Osztály és a Védési Osztály munkatársai végezték: Dóczy Erika, Fehér Marianna, Gebauer Imola, Gömörly Judit, Győr Attila, Kovács Gábor, Kovács Klára, Velladics Márta.

1 A NyI-tól 2009 októberében kaptuk meg a megye műemléklistánát. A következőkben, amikor a nyilvántartásról szólnunk, annak ezt az állapotát értjük. A revíziós munka során egy korábbi listával dolgoztunk, ami a nyilvántartás korábbi állapotát tükrözte. Meg kell jegyeznünk, hogy ezt a 2009 októberében megkapott listával összevetve jelentős haladás állapítható meg: a mi munkánkkal párhuzamosan tehát, 2009 októberéig, a NyI. igen sok pontosítást végzett, amiért elismerés illeti a kollégákat.

2 Az objektum alatt értünk minden olyan műemléki értéket, örökségi elemet, ami a műemlékvédelem látókörébe bekerült, függetlenül attól, hogy kiterjed-e rá valamilyen védelem. Ide tartozhat épület, kismélték, kert stb. Olyan egységek ezek tehát, amelyek – tartozzanak bár nagyobb együttesbe – önállóan képez(het)ik a műemlékvédelem tárgyát. A területi védelmet (Hajdú-Bihar megyében ez műemléki környezeteket jelent) itt nem vesszük számításba.

3 Ezek általában épületegyüttesek elemei, melyeket eddig nem kezeltek önállóan. L. az álmosdi lélkészlak példáját.

4 Ezek általában a történeti épületegyüttes részei, amelyek vagy a védéskor a műemlék telkén álltak, vagy ma is azon vannak, vagy sohasem álltak azzal egy telken, de történetileg a műemlékhez tartoznak, ill. lehetnek olyanok is, amelyek esetében telekrekonstrukció lenne szükséges ahhoz, hogy mindezt megállapítsuk.

5 Ezek a revíziós munka során végzett inventarizáció eredményei. A műemléki szempontból figyelmet érdemlő objektumok általában azért kerültek felvételre, mert védett műemlék telkén állnak, de történetileg nem tartoznak ahhoz.

6 Debrecenhez 83 egyedi (tehát nem területi védelmet jelölő) törzsszám, ill. a revízió során felvettekkel együtt 142 objektum tartozik (a nem védettek is számítva).

JEGYZET

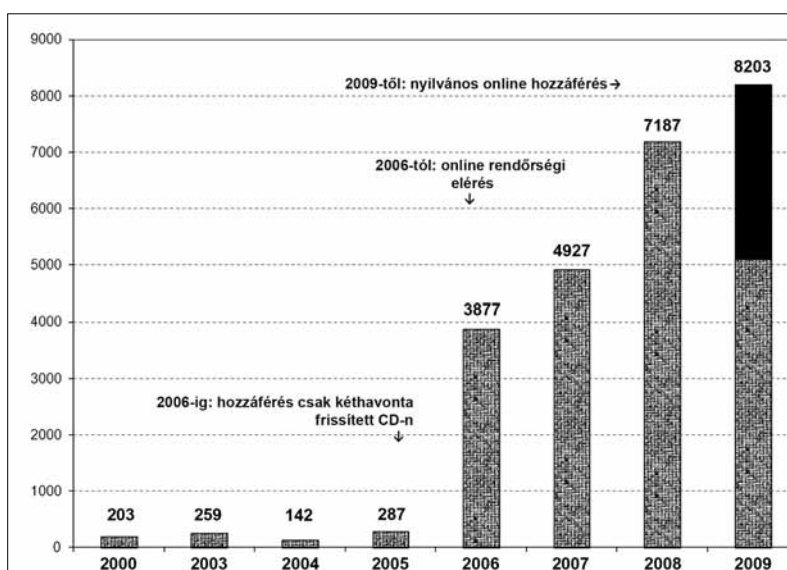
AZ INTERPOL ÉS A MŰKINCSEK

A KULTURÁLIS JAVAKKAL KAPCSOLATOS KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPAI BŰNÖZÉSSEL FOGLALKOZÓ 6. NEMZETKÖZI KONFERENCIÁT (6TH CONFERENCE ON ILLICIT TRAFFIC IN CULTURAL PROPERTY STOLEN IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE) AZ INTERPOL EZ ÉV NYARÁN BÉCSBEN TARTOTTA. A RENDŐRI, VÁMÜGYI ÉS KULTURÁLIS IGAZGATÁSI SZAKEMBEREK SZÁMÁRA MEGRENDEZETT HÁROMNAPOS TALÁLKOZÓN TÖBB MINT NYOLCVANAN VOLTAK JELEN. A TÉRSÉG ORSZÁGAINAK (FRANCIA- ÉS SPANYOLORSZÁGTÓL LETTORSZÁGIG), NEMZETKÖZI SZERVEZETEKNEK ÉS KERESKEDELMİ CÉGEKNEK A KÉPVISELŐI HÚSZ ELŐADÁST TARTOTTAK AZ ELŐZŐ KONFERENCIA, AZAZ A 2007 ÓTA ELTELT IDŐSZAK FEJLEMÉNYEIRŐL. KÉPET ADVA A KULTURÁLIS JAVAKKAL, MŰKINCSEKKEL KAPCSOLATOS LEGFRISSEBB FOLYAMATOKRÓL ÉS BŰNÜLDÖZÉSI TAPASZTALATOKRÓL.

DR. BUZINKAY PÉTER

A konferencia bevezetéseként osztrák előadás hangzott el a *Kunsthistorisches Museum* kiállításából 2003-ban ellopott, majd 2006-ban a nyomozás eredményeként megkerült *Saliera* (Cellini-sótartó) esetről. A biztonságtechnikai szakember által elkövetett lopás indítéka nem a „művészetszeretet”, hanem – váltásdíj útján – a pénzszerzés volt. Az osztrák bünyügyi hivatal műkincsrendőrének előadása esettanulmányokat adott, melyekből főleg a kelet-európai államok (Cseh-, Lengyel és Magyarország) Ausztriába került műkincsei, illetve az itteni bűnözői kapcsolatok voltak láthatók.

Az INTERPOL lyoni központjának műkincsrendőr koordinátora az INTERPOL lopott-műkincs adatbázis 2007-2010 közötti statisztikáit mutatta be és elemezte. A mára mintegy 35.000 ellopott műtárgy adatát tartalmazó egyetlen nemzetközi hivatalos adatbázist 2009 óta nyilvánosan is lehet keresni. A korábban csak folyamatosan frissített és újra kiküldött CD-n elérhető központi adatbázist 2006 óta a bűnöldöző szervek zárt rendszerben közvetlenül is elérhették, míg 2009-től

– előzetes regisztrációt követően – már az interneten keresztül szabadon is elérhető és kereshető. A keresések száma az elmúlt években sokszorosára nőtt (ld. a grafikon), ami egyúttal azt is jelenti, hogy az adatbázisba került adatokat egyre többen látják, így az INTERPOL adatbázisba elküldött adatok alapján nagyobb esély van a műtárgyak megkerülésére.

Az INTERPOL és az EU szerveinek együttműködését alapvetően a pénz-

ügyi háttér szabja meg. Ez azért is különösen jelentős, mivel az EU és az EUROPOL 2006-ban azért döntött a közösségi szinten 2002-ben kialakított műkincsrendőri tevékenység felszámolása és a Schengeni

▲ Az INTERPOL műkincsatadabázisában (Works of Art Database) végzett keresések száma (2009. évben a sötétebb sáv a nyilvános keresések számát, arányát mutatja)

Információs Rendszer továbbfejlesztéséből (SIS 2) való kizárása mellett, mivel e tevékenységekre az INTERPOL-t alkalmasabbnak találta. Az INTERPOL Információcsere Munkacsoportja (*Working Group on Information Exchange – tagjai: Argentína, Ausztria, Belgium, Csehország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország és Svájc*) 2009 eleje óta már kétszer is összeült, és a kapcsolódási pontok lehetséges fejlesztési irányait is meghatározta. A cél az egyes országok lopott műtárgy adatbázisainak automatizált összekapcsolása, adatforgalma. A lengyel képviselő új műtárgykviteli engedélyezési rendszerükre hívta fel a figyelmet, ami számunkra is érdekes, hiszen egy hazánkhoz hasonló múltú országban történtek jelentős változások: az új jogszabály alapján, az EU közösségi szabályozáshoz hasonlóan 15 kategóriába sorlják a kiviteli engedélyköteles műtárgyakat, a közösségi rendeletben megállapított értékküszöböknel alacsonyabb árakkal (pl. festmények esetén: 40.000 PLN, azaz kb. 2,7 Mft!). Magyar résztvevőként, előadásom egyrészt röviden vázolta az elmúlt három év célkitűzéseit és azok megvalósulását: együttműködés az érintett hatóságok között, különös tekintettel az informatikai lehetőségek kiaknázására (Egyablakos projekt), az érintett felek tudatosságának növelése (eseti és általános tájékoztatások), jogszabályok módosítása (új kiviteli engedélyezési rendszer). Másrészt három kiválasztott esetpéldán keresztül bemutatta a jellemző vonásokat: a műtárgycsempészet iránya, a visszaszerzés lehetőségei, a lopott tárgyakkal kapcsolatos orgazdai magatartásformák stb. Az előadás kapcsán pontosan arra a két területre vonatkozólag kaptam kérdést, ami – külföldi szemmel is – lényeges újítás: a lopott műtárgyakra vonatkozó elektronikus hírlevél, az új műtárgykviteli engedélyezési rendszer és ki-

fejezetten a műtárgykísérő igazolás. A szlovák rendőrök előadása esettanulmányokon keresztül a hazánkkal fennálló szoros kulturális kapcsolatokra és a műtárgyhamisítás bel- és külföldi kapcsolatrendszerére hívta fel a figyelmet.

A műtárgylopások száma ugyan csökken, ám az ellopott műtárgyak értéke növekszik, az elkövetői módszerek között egyre több az erőszakos cselekmény.

A lett előadó egy EU-finanszírozású projektjüket mutatta be, ami lakossági és egyházi tulajdonban levő műtárgyak tulajdonosok által végzett nyilvántartásban kíván az érintetteknek segítséget nyújtani (elektronikus adatlapok formájában). A horvát műkincsrendőr előadó a műkincslopások és az ellopott műkincsek számának csökkenéséről számolt be, megemlítve sajátos gondjaikat pl. az adriai idegenforgalomból adódó, víz alatti régészeti lelőhelyek (hajóroncsok) fosztogatásával vagy a régi, történeti építőanyagok jogellenes kivitelével. A görög előadó is elsősorban a tengerfenéken pihenő hajóroncsok fosztogatását emelte ki, megemlítve, hogy a görög vizekben mintegy 1.000 ilyen veszélyeztetett hajóroncs található. Az egyházi javakkal kapcsolatban a nyilvántartások és adatok, fényképek hiányát emelte ki, ami a nyomozást és a megtalálást is akadályozza. A jogi védettség kapcsán elmondta, hogy a 2002-es törvényük az 1830 előtti műtárgyakat kategorikusan védettnek tekintti, az ezután keletkezett alkotásokat a miniszter egyedi döntéssel nyilváníthatja védetté.

A francia műkincsrendőri hivatal (OCBC) vezetője bemutatta intézményét és a műkincsekkel kapcsolatos büntetőjogi szabályozást, majd a 2004 óta folyamatosan javuló műkincslopási statisztikákat: 2004-ben 7000 műkincslopást jegyeztek be, 2009-ben ez a szám már csak 1500 (!) volt. A statisztika ugyanakkor félrevezető is, hiszen míg a lopások és az ellopott műtárgyak darabszáma folyamatosan csökken, a kárérték viszont evvel fordítottan arányos, egyre értékesebb tárgyak tűnnek el.

Az első olasz előadás az olasz belügyminisztériumban kialakított és a különböző érintett bűnüldöző szervek (rendőrség, csendőrség, vám- és pénzügyőrség) munkáját összehangoló Nemzetközi Rendőri Együttműködési Szolgálatot, és „*The Balkan Model*” elnevezésű (hazánkat is érintő) kapcsolatrendszerüket mutatta be.

A német előadás az elmúlt évek sikeres restitúciós ügyein keresztül világított rá egyfajta elkövetői, orgazdai magatartásra: az ellopott tárgyakat bizonyos változtatásokkal (festés eltávolítása, csonkítás stb.) igyekeznek felismerhetlenné, azonosíthatatlanná tenni.

Az ENSZ bécsi központú Kábítószer- és Bűnügyi Hivatalának (*UN Office on Drugs and Crime, UNODC*) képviselője a szervezet műkincsbűnözéssel kapcsolatos tevékenységét, valamint az ENSZ vonatkozó egyezményét (*United Nations Convention against Transnational Organized Crime, UNTOC*) mutatta be. Az igazságügyi együttműködés keretében összehívott nemzetközi műkincszakértői munkacsoport 2009 novemberében – a megelőzés, a jogi lehetőségek és az együttműködés jobb kiaknázására, a tájékoztatásra és más területekre vonatkozó – ajánlásokat is elfogadott.

A Múzeumok Nemzetközi Tanácsának (*ICOM*) képviselője a szervezet e területen világszerte kifejlesztett mun-

káját mutatta be, elsősorban a *Száz hiányzó műtárgy (One Hundred Missing Objects)*, a Vörös Lista (*Red List*) című kiadványsorozaton, valamint a képzéseken keresztül. Az UNESCO képviselője az általuk kezdeményezett vonatkozó nemzetközi egyezményekről (1970. évi UNESCO és az 1995. évi UNIDROIT Egyezmények), azok hatásáról, valamint a *Kormányközi Restitúciós Bizottság* tevékenységéről és a kulturális javak védelmére vonatkozó nemzetközi jogszabály-adatbázisukról tett említést. Beszámolt egy új, a sikeres restitúciós ügyeket bemutató adatbázis és egy, a műgyűjtők számára készítendő etikai kódex előkészületeiről is.

Az INTERPOL lyoni központjában dolgozó francia műkincsendőr a korábbi munkája során szerzett gyakorlati tapasztalatait összegezte: milyen egyszerű, kézenfekvő megoldásokkal lehet növelni a vidéki templomok biztonságát, és megelőzni a lopásokat.

A cseh rendőrök az 1992–93-ban kialakított és a közelmúltban továbbfejlesztett, nyilvános és négy nyelvű (cseh, angol, német, orosz!) lopott műtárgy adatbázisukat mutatták be. Tapasztalatként kiemelték, hogy ugyan a lopások száma csökkenő tendenciát mutat, de egyre több az erőszakos cselekmény. Civil szervezet, az UEHHA (*Union of European Historic Houses Associations*) képviselője kiemelte az információáramlás jelentőségét, példaként felhozva az angol kezdeményezést, ahol a rendőrséggel együttműködve, egy-egy lopást követően gyorsan küldik szét az információt, nemcsak a gyanús személyek adataival, hanem az elkövetés módszereivel együtt. A piaci alapon működő szolgáltató, a londoni székhelyű *Art Loss Register (ALR)* említése kapcsán a német és a francia műkincsendőrök negatív tapasztalataikról számoltak be. Megemlítették, hogy az ALR a rendőrséggel nem

mindig működik együtt, a bűnügyekre vonatkozó adatokat – üzleti érdekből – visszatartja, és a műkincs-azonosítási munkát sem végzi kellő alaposítással (pl. a festményeken túl más műtárgyak, szobrok, iparművészeti alkotások esetén a rendőri azonosító munka több eredményt szokott hozni.)

A svájci kulturális hivatal képviselője az elmúlt években megalkotott svájci jogi szabályozásról és az internetes közvetítő eBay céggel közös projektjükéről számolt be. Az eBay svájci vállalatával 2008-ban és 2009-ben kötött együttműködési megállapodások nyomán sikerült elérni, hogy régészeti leletek közül csak az kínálható eladásra, amely rendelkezik hivatalos eredetigazolással, és ez az ajánlatban meg is tekinthető. Az egyre szigorodó svájci szabályozások a tapasztalatok szerint – az előzetes félelmekkel ellentétben – nem tették tönkre a svájci műkereskedelmet, hanem éppen hasznára váltak, „hitelesebbé” tették.

A különböző osztrák szervezetek által közösen indított és a műtárgyak internetes forgalmát elemező projektről számolt be a bécsi egyetem előadója. A konferencia résztvevőitől az általuk – az internetes műkincsközvetítéssel kapcsolatban – tapasztaltak alapján kérdőív kitöltését kérték. A konferencia végén a tájékoztatás és az érintett felek tudatosságának növelése is szóba került, valamint a résztvevők közös következtetéseket, ajánlásokat is kidolgoztak, elfogadtak. Az ajánlások 13 pontja nagyrészt a nemzetközi együttműködésre és a rendelkezésre álló jogi és informatikai eszközök jobb kihasználására hív fel.

Összegezve: a műtárgylopások száma ugyan csökken, ám az ellopott műtárgyak értéke növekszik, az elkövetői módszerek között egyre több az erőszakos cselekmény. Az orgazdánknál megfigyelhető változás: az ellopott tárgyak – olykor

súlyosabb károsodással járó – kisebb-nagyobb mértékű megváltoztatása, felismerhetetlenné tétele. Mindez egyre szerteartóbb és tudatosabb elkövetői magatartásra utal.

Ugyancsak megállapítható, hogy a nyitott határok és a Kelet-Európában is növekvő műtárgykereslet nyomán a jogellenes műtárgyforgalom irányai is megváltoztak, nemcsak Kelet felől Nyugatra, hanem fordítva is rendszeresen áramlanak a műtárgyak. Ugyanakkor a hatósági, állami és civil fellépés egyre szervezettebbnek tűnik, ami ugyan a statisztikák javulását, de céltudatosabb elkövetői magatartást is kivált(hat).

▲ *Ismeretlen (Dorffmaister István után), XVIII. század második fele: Szentbáromság (olaj, vászon, 114 x 89,5 cm, jelzés nélkül, VÉDETT) – ellopták 2009. dec. 20-án a csempezkopácsi Szent Mihály-templomból.*

SZÍNE ÉS FONÁKJA

A BÉKÉSI XVII. NÉPI ÉPÍTÉSZETI TANÁCSKOZÁS IDÉN A TELEPÜLÉSSZINTŰ VÉDELEM MEGVIZSGÁLÁSÁT, AZ EREDMÉNYEK SZÁMBAVÉTELÉT, A HIÁNYOSSÁGOK MEGVITATÁSÁT TŰZTE KI CÉLUL. A VÉDELEMNEK EZ A FORMÁJA SOK KIEMELKEDŐ EREDMÉNYT HOZOTT, UGYANAKKOR A PROBLÉMÁKRA FIGYELMEZTETŐ JELEK IS FELTŰNTEK. S AZ SEM HAGYHATÓ FIGYELMEN KÍVÜL, HOGY A MEGÓVÁS, A FENNTARTÁS A HELYI KÖZÖSSÉG, A TÁRSADALOM KÖZREMŰKÖDÉSÉT IGÉNYLI. AZ ÖRVENDES ÚJ KEZDEMÉNYEK MELLETT A TÖBB ÉVTIZEDES PROGRAMOKNÁL NEM RITKÁK AZ ELFÁRADÁS JELEI.

BALASSA M. IVÁN

A bevezető előadást Fejérdy Tamás tartotta *Világörökségi területek helyzete Magyarországon* címmel. Ehhez kapcsolódott Fehér Judit *A műemléki védelem hatásai Hollókőn* című beszámolójával.

A falu történetét, majd a védelem kezdeteit, virágkorát ismertette, s kitért azokra a nem elsősorban műemlékvédelmi, inkább társadalmi problémákra, melyek a túlzott idegenforgalomból következtek. Sztrémi Zsuzsa, a Hollókőért Közalapítvány vezetője *Hollókő – élet a kulisszák mögött* címmel arról beszélt, mit jelent a Világörökség részének lenni. Bemutatta a védett falu épületeinek funkcióváltását, szólt arról, hogy manapság alig van állandó lakosa a világörökségi területnek, a hollókői új falurészt építettek maguknak, onnan járnak dolgozni egykori lakóhelyükre. A megnövekedett lehetőségeket is ismertette, az anyagi gyarapodást, az általános iskola alsó tagozatának megőrzését. Ehhez az előadáscsokorhoz csatlakozott Fáy Dániel, a szomszédos kis falu polgármestere és főépítése, *Terény kontra Hollókő – Helyi értékvédelem Terény 34 házánál* című előadásával, melyben a hollókői tapasztalatokat is felhasználó védelemről szólt. De azt sem titkolta, nem akarják követni a „nagy előd” példáját, vigyáznak arra, hogy Terény önmaga maradjon.

Furu Árpád és Balassa Iván *Torockó* helyzetét ismertette. A falut Budapest V. kerülete „örökbe fogadta”. Az anyagi támogatásnak köszönhető

a Torockó Értékvédő Program által irányított rehabilitáció, melyben 130 háztulajdonos vesz részt. Az Europa Nostra Díj, a falu képének és életének megújulása igazolta a vállalkozást, bár az előadók jelezték, a közösség nem mindig nyitott a műemlékvédelem elképzelései iránt. *Faluképvédelem falusi szemmel* címet viselte Tamáska Máté szociológiai kutatáson nyugvó előadása. A másik oldal véleményét mutatta be, ami sajátos módon nagyobb szerepet tulajdonít a lakosoknak a védelem terén, mint amilyen az a valóságban.

Jósvafő egy másik példával szolgál. Zsanda Zsolt *Egy kistelepülés útja az MJT-vé válásig* címmel a megtett útról beszélt, Szabjár Péter *MJT – adottságok, lehetőségek és a rideg valóság* címmel beszámolt azokról az eredményekről, melyek részben saját tevékenységének köszönhetők, és utalt az évtizedek óta megoldhatatlannak bizonyult problémákra.

Németh Katalin szenvedélyes és elgondolkodtató előadásában a *Balaton-felvidéki védett területeket* mutatta be. Ő is, miként az utána szólók, beszélt a műemlékvédelem tehetetlenségéről, amikor szembe kerül a megőréssel ellentétes gondolkodással, a szemléletbeli hiányos-

ságokkal, a pénz diktátumával.
L. Balogh Krisztina *A kör közepén állók – településtervezési problémák* címmel mindennek a gyakorlatát mutatta be saját tervezői tapasztal

de azt sem titkolta, nem akarják követni a „nagy előd” példáját, vigyáznak, hogy Terény önmaga maradjon

talataiból Szigliget példáján. Kerner Gábor *A népi építészet változásai a Káli-medencében* című előadásában egy kistáj, gyakran spontán értékmegőrzés felvételét, majd stagnálását és hanyatlását elemezte. A zsidóság faluépítő szerepe a Káli-medencében című előadásában Wirth Péter a táj sajátos színterével ismertette meg hallgatóit. Sófalvi István nagyváradi fotóművész *Érmelléki borospincéket* bemutató tárlatát Balassa M. Iván nyitotta meg, megemlékezve a téma jeles kutatójáról, Borbély Gáborról, akinek a könyveihez készültek a Békési Városi Kulturális Központ aulájában látható képek. A határon túli tanulmányúton, Gálospetrin a tulajdonos, Kéri Gáspár mutatta be a folyamatosan gyarapodó épületegyüttesét és gyűjteményét. Értarcván a Temető utcai, Szalacson a kisbugrai pincesorot kerestük föl. Az utóbbi helyen részt vettünk a Zsellérház avatásán. Létavértesen a Magyar Néprajzi Kiállítóteremben a Rozsnyai-gyűjteményt tekinthettük meg, majd Pataky Emőke mutatta be vetített képes előadásában az Érmellék legnagyobb pinceegyüttesét, a Mosontakertet. A tanácskozás második napján Istvánfi Gyula tette fel a kérdést, *Mi marad falvainkból?* Válasza nem túlságosan biztató: a hagyományos

falu eltűnőben van. Negatív példa következett: a Kisalföld egykor jeles együttesének, *A tápi Hegység utcáinak a kálváriáját* Filep Antal mutatta be. Tanai Péter próbál válaszolni a felvetett problémára: *Mit lehet ma tenni Tápon?* Sajnos, nem sokat, a felelőtlenül pusztulni hagyott épületek pótolhatatlanok, a Hegység utca egykor összefüggő képe ma foghíjas.

Pataky Emőke *A településvédelem lehetőségei Hajdúböszörményben* címmel szólt. Mondandójához kapcsolódott Virányi Zsolt *Arculatváltás képekben* című előadása. A városnak napjainkig megőrzött település-szerkezete van az egykori „kétbeltelkesség” maradványaként. Ugyanakkor az épületállomány átalakult. Elméleti kérdésként is felmerül, mi ilyenkor a műemlékvédelem lehetősége.

Határainkon túl pillantott Kéri Ildikó Erzsébet és Kéri Gáspár előadása: *Népi építészeti emlékek megőrzése és műemlékvédelem az Érmelléken. A vajdasági német telepesfalvak sorsáról* Szabó Zsombor számolt be. Beszédes Valéria a törvényi szabályozottságból, illetve szabályozatlanságból adódó nehézségeket tárta

a hallgatók elé *Örökségvédelem és településfejlesztés a Vajdaságban* címmel. A záróelőadást a szlovák Alexander Balega tartotta *Népi építészeti védett területek Szlovákiában* címmel, a mieinkhez hasonló eredményekről és nehézségekről szólva.

A XVII. Népi Építészeti Tanácskozás a hagyományoktól eltérően egy évvel követte az előzőt, így sikerült visszaállítani a korábbi rendet, a szakmai fórumra páros években kerül sor. Az érdeklődés nem csökkent, az érdeklődők száma meghaladta az előző évit, 124 regisztrált résztvevő volt. A szervezők büszksége, hogy a tanácskozás idejére megújult formában és reményeik szerint megújult tartalommal az érdeklődők kézbe vehették az előző tanácskozás előadásait tartalmazó kiadványt. S népi építészeti tanulmányokkal jelent meg a Műemlékvédelem 2010. évi 4. száma Balassa M. Iván és Dobosyné Antal Anna társszerkesztésében.

▲ Értarcsa
▲ Szalacs

VÁRAKAT FÉNYKÉPEZŐ RIPORTER

Különös, ma még megfektetlen rejtélye a magyar riport- és szociófotózás egyik első alkotójának, mi vitte távoli vidékekre, mi készítette arra, hogy szépséges tájakat, hegyormon magasodó, büszke várakat, romokat örökítsen meg.

Müllner János (1870-1925) várfelvételei láthatók egy hónapon keresztül november 9-től a Képzőművészeti Egyetem kiállításán. A képek túlnyomó többsége, kétszázhetven a KÖH fotótárából, mintegy ötven a Képzőművészeti Egyetem tulajdonából származik. *Laár Erika*, aki a fotóanyagot válogatja, erről így beszél: Müllner János riportfotósként, szociófotósként vált ismertté. Mondhatjuk úgy, a hazai riportfotózás vele kezdődött. Napilapoknak, hetilapoknak dolgozott, láthatók voltak alkotásai az Érdekes Újságban. Fényképezett a háború idején, de nem a fronton, hanem az itthoni életet, megmutatta a nyomort, megörökítette a tanácsköztársaság pillanatait.

A Ferencvárosban volt műterme, először a Liliom utcában, utóbb a Víg, majd a Rigó utcában. Nem lehetett jómódú ember, valószínűleg ezzel magyarázható, hogy mai tudásunk szerint felajánlotta, eladogatta képeit, utóbb, halála után valószínűleg özvegye is. Így került a MOB-hoz hatszáznegyven felvétele, akad köztük olyan is, amely négy különböző korú nagytársa. Valamint a Képzőművészeti Egyetem, azaz elődje a Felső Mintarajz Iskola birtokába, ahol demonstrációs anyagnak használták. Ezek a képek mind várakat ábrázolnak a Felvi-

déken, Erdélyben, Burgenlandban és mai Magyarország területén. Bár a képek nincsenek datálva valószínűsíthetően 1908 és 1918 között születtek, valójában a műterem helyéről, amely szerepel a pozitívek hátán, lehet következtetni az időpontokra. Feltehetően megrendelésre készültek, bár erről nem tudunk semmit, mert különben nehéz megmagyarázni, hogy abban az időben, nagy, súlyos felszereléssel, úttalan utakon gyalog, esetleg szekéren elment volna az Isten háta mögötti vidékekre, felmászott volna hegyekre. S még valami különlegesség, nem lehet nem észrevenni a képeken aprón, csak melleslegesen megjelenő alakokat, az embereket a vár előtt, az utakon vagy éppen a mezőn szántva. *(rk)*

(Képünkön: Miskolc, Diósgyőr, vár.

KÖH Fotótár ltsz.: 003.604P, 16x22,8 cm, zselatinos ezüst, kasírozott, kartonméret 25x33 cm)

AZ ANJOUK VISEGRÁDJA

Nagy Lajos királyi rezidenciáját mutatja be „Az Anjouk Visegrádja” című kiállítás a királyi palotában. Az uralkodó új palotát építtetett, belső udvarral, közepén kúttal. Ezt bővítette és alakította át Mátyás egy évszázaddal később reneszánsz stílusban. Ezt rekonstruálták – nem csekély vitát is gerjesztve – az elmúlt tizenkét esztendőben. Ma úgy látható Mátyás palotájának rekonstrukciója, hogy az arányaiban, tömegében az Anjou-kori épületet idézi. Az Anjouk Visegrádja című kiállítás egy olyan királyi székhelyről és palotáról ad képet, amely legfeljebb nyomokban van (Lajos korában építették ki az udvar körüli folyosó földszinti részének ma rekonstruálva látható ülőfülkéit). A bemutatott tárgyi leleteken túl a kivetítőkön az Anjou királyi központok: Visegrád, Óbuda, Buda és Diósgyőr virtuális rekonstrukciói – Buzás Gergely és Tóth Márton munkái – által kap képet a királyi építészetéről a látogató. (Forrás: műemlékem.hu magazin, szöveg és fotó: Kovács Olivér)

MINISZTERI LÁTOGATÁS

Dr. Réthelyi Miklós nemzeti erőforrás miniszter 2010. október 28-án felkereste a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalt, kíséretében volt dr. Kálnoki-Gyöngyössy Márton helyettes államtitkár és Mihályfi László főosztályvezető. A miniszter, hogy tájékozódjék a hivatal működéséről, helyzetéről, a kulturális örökségvédelem kérdéseiről, részt vett a vezetői értekezleten, ahol dr. Tamási Judit szólt arról, hogy az örökségvédelem gyökereit a tudományos munka teremtette meg, s utóbb társult ehhez a hatósági feladat, amely az eszköze az örökségvédelemnek. Jelezte, hiányos az állami intézményrendszer, hiszen az ÁMRK megszüntetésével a kutatásnak, a tervezésnek, a restaurálásnak nincs gazdája. Lényeges lenne a három pilléren nyugvó örökségvédelmi intézményrendszer visszaállítása, amelynek szakmai középírányítója a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal lehetne. A hivatal tudományos működését Somorjay Selysette, a hatósági munkát Paszternák István ismertette. Réthelyi Miklós miniszter hangsúlyozta, fontosnak tartja, hogy megis-

merkedjék a tárcájához tartozó valamennyi területtel, képet kapjon munkájáról, s ennek a tájékozódásnak része látogatása. Ezután a miniszter négy szemközt tárgyalt dr. Tamási Judittal, s befejezésül Bardoly István a KÖH terv- és fotótárában kalauzolta.

A VÁROS ARCAI

Kodály Zoltánt idézi bevezetőjében Balázs István, amikor *Sebestyén József* kötetéről szól, s még inkább arról a munkáról, amelyről a most (s nem először) fotóművészként is bemutatkozó szerző végzett. Kedvelt, s jól ismert erdélyi városát, Sepsiszentgyörgyöt járja, hogy házról házra kalauzolja végig a kötetet kezében tartó olvasót. Képei nemcsak az építészetet mutatják, hanem

a város lelkét, lakóinak hangulatát, ahogy Sebestyén József érzi. Megmutatja az épületeket, elmondja történetüket, s láttatja azokat az apró részleteket, amelyeket nem biztos, hogy észrevesz a járókelő, akinek tán az sem tűnik fel, hogy a házat jól-rosszul átalakították, s a múlt emlékét legföljebb egyetlen, talán csak „véletlenül” megmaradt gipszöntvény rátét (Neumann-ház, fezt viselő férfi előrehajló feje) idézi. Vagy az sem, ahogy a volt Hungária szállón már nincs ott a Hungária allegorikus alakját mutató dombormű, amelyet nemzeti érzelmeket sértő voltára utalva megsemmisítettek. Útmutató *A város arcai* című kötet annak, aki ismeri a várost, s annak is, aki csak ezután érkezik oda. Nem útikönyvként, de irányadóként tarthatja kézben. Megtudja belőle, mit és hogyan érdemes nézni, meg nézni. Sebestyén József, miközben szikáran fogalmaz, nem titkolja érzelmeit, ízlését sem, kimondja, a szecessziós díszítményeket felvonultató Bene-ház méltán pályázik a Sepsiszentgyörgy legszebb épülete címre. De sokat sejtet gondolkodásából a kötetet záró felvétel is a Teleki-ház különös hangulatú kapujáról. A bezárkózásról. (rk)

